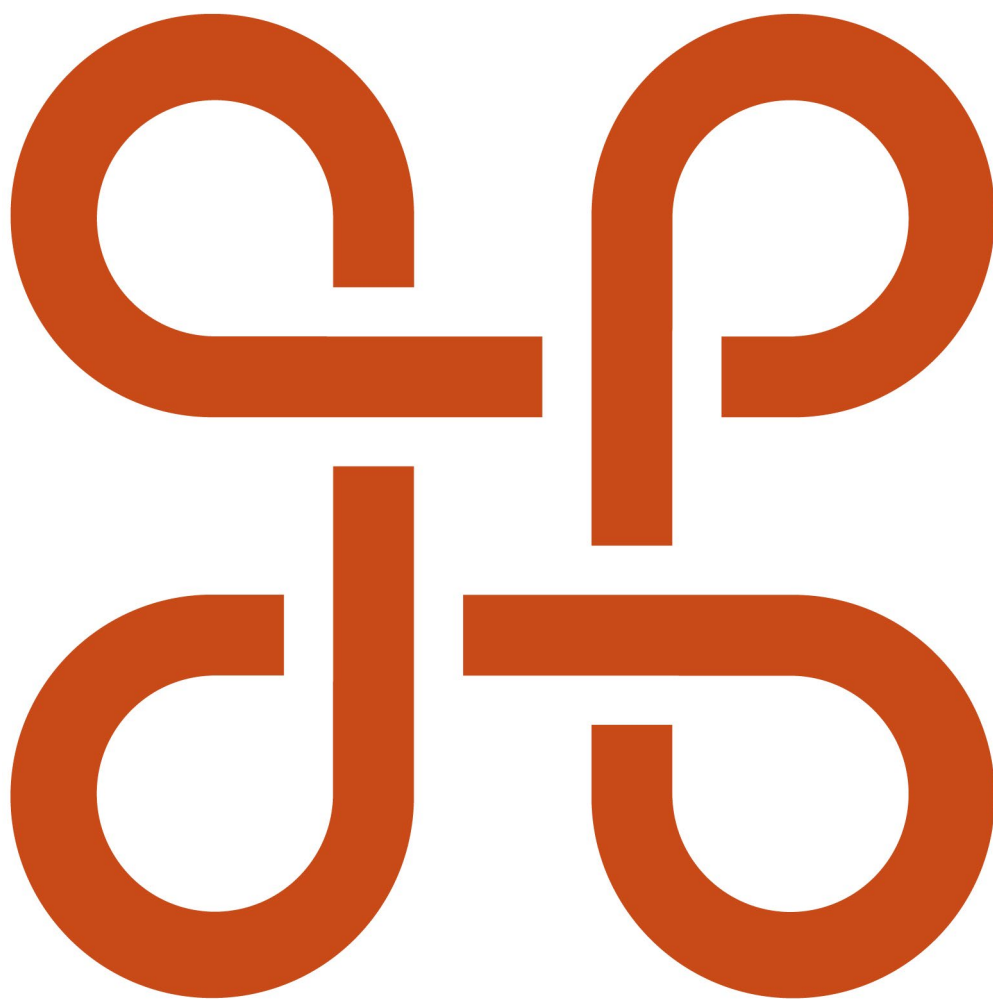

Att samla och dokumentera

om museernas långsiktiga uppdrag
och hur det följs upp

RIKSANTIKVARIEÄMBETET

Riksantikvarieämbetet
Box 1114, 621 22 Visby
Tel 08-5191 80 00
www.raa.se
registrator@raa.se

Riksantikvarieämbetet 2024

Att samla och dokumentera. Om museernas långsiktiga uppdrag och hur det följs upp
Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Innehåll

1. Om museernas samlande	6
1.1 Samlandet – ett hållbart verksamhetskoncept	7
1.2 Samlandets drivkrafter och funktion i samhället.....	9
1.3 Samlandets funktion för vetenskap och folkbildning	11
1.4 Samlandets synlighet i nationella mål.....	12
1.5 Samlande och det hållbara samhället.....	14
1.6 Offentlig statistik om museisektorn	16
2. En studie av regionala museers samlandeuppdrag och hur det följs upp.....	18
2.1 Om studiens genomförande.....	19
2.2 Kultursamverkansmodellen – regional vision och strategi	21
2.3 Det regionala museiuppdraget – då och nu	21
2.4 Specifika skrivningar om insamling	22
2.5 Förekomst av begreppen minne och kunskap	24
2.6 Uppföljning av kultursamverkansmodellen.....	25
2.7 Museilagens tillämpning: förvärv och kunskap.....	26
Uppföljning om förvärv	26
Uppföljning om kunskap.....	26
Uppföljning om att använda samlingar	27
2.8 Planer, policyer och riktlinjer för insamling.....	27
2.9 Fyndfördelning av arkeologiska fynd enligt Kulturmiljölagen.....	28
2.10 De regionala museernas berättelser om sin insamlade verksamhet.....	28
2.11 Diskussion om de regionala museernas samhällsuppdrag att samla och dokumentera	30
3. Slutord	32
3.1 Att samla och dokumentera är ett samhällsuppdrag	32

3.2 Identiteten som kunskapsinstitution och relationen till bildnings- och forskningspolitiken	33
3.3 Insamling som ett hållbarhetskoncept.....	34
3.4 Uppföljning som ett verktyg för utveckling.....	36
Bilaga. Begrepp av betydelse för museernas arbete med insamling och dokumentation	38
Kunskapsinstitutioner, kunskapsuppdrag och kunskapsuppbyggnad	38
Bildning och folkbildning	40
Samla, förvärva, dokumentera.....	40
Aktiv samlingsförvaltning	43
Samhällets kollektiva minne.....	44
Ett hållbart samhälle	45
Referenser.....	47

Sammanfattning

I denna sammanställning beskrivs den roll som museernas pågående och kontinuerliga samlande och dokumentation har i ett hållbart samhälle. Ett avsnitt ägnas åt en studie av regionala museers samlandeuppdrag och hur det följs upp.

Museer bidrar till kontinuitet och långsiktighet i samhället. Idén om att skapa museer har funnits länge och kan därigenom diskuteras utifrån flera hållbarhetsaspekter. Vi avser här framför allt den sociala hållbarheten med museerna som en markör för ett samhälle som vilar på lång och stabil bas och där medborgarna har tillgång till källmaterial, kunskap och upplevelser. Vidare tar vi vår utgångspunkt i det över tid hållbara verksamhetskonceptet ”att samla”. Detta verksamhetskoncept utgör grunden för det kulturarv som museerna byggt och bygger på i form av samlingar. Genom insamling skapar museer ett kulturellt kapital som växer med tiden. Tillväxten är inte nödvändigtvis fysisk, utan framför allt kunskapsmässig.

Insamlande bör ses som kunskapsuppdrag och bevarandeuppdrag integrerat. Vi kan konstatera att de allmänna museerna verkligen har ett uppdrag från samhället att göra urval för framtiden av det som museilagen beskriver som materiella och immateriella vittnesbörd om människan och människans omvärld, samt att detta uppdrag kan kopplas till samhällets genomförande av Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling. Att museer samlar och dokumenterar är ett sätt för samhället att skydda och bevara kultur- och naturarvet, och samtidigt ett sätt att främja många andra hållbarhetsmål kring lärande, vetenskap, innovation och social sammanhållning.

En iakttagelse som vi har gjort är att en ökad sektorsövergripande samverkan behövs för att museer på ett verkligt kraftfullt sätt ska kunna understödja en hållbar samhällsutveckling. Det är exempelvis alltför vattentäta skott mellan politikområdena utbildning och kultur för att museerna ska kunna nå sin fulla potential som kunskapsinstitutioner.

Denna sammanställning visar att det inte är känt hur det faktiskt förhåller sig med genomförandet av uppdraget ”att samla”, då den systematiska uppföljningen är i det närmaste obefintlig. Det finns med andra ord väldigt begränsad kunskap om förutsättningar för eller efterlevnad av uppdraget, och för sektorn saknas ett viktigt verktyg för utveckling. Sammanställningen slutsats är att de allmänna museernas samhällsuppdrag att samla och dokumentera kan synliggöras mer.

1. Om museernas samlande

Att museer samlar är något som de flesta förutsätter och ser som självklart. Det gäller såväl samhället i stort som inom museiprofessionen, och blir tydligt i de allmänna beskrivningar som finns av vad ett museum är. I Nationalencyklopedins genomgång av ordet *museum* står det:

”Förutom insamlings- och utställningsverksamhet bedriver de flesta större museer också forskning, undervisning och utgivning av publikationer inom sitt fack.”¹

En källa som ofta speglar bilden av allmänhetens uppfattning om en företeelse är Wikipedia. I posten *Museum* beskrivs att museernas syfte är:

”att samla och bevara objekt av betydelse för att visa för allmänheten.”²

Icom, International council of Museums, lyfter fram insamling som en av huvuduppgifterna i sin aktuella definition av vad ett museum är och gör:

”Ett museum är en permanent institution utan vinstintresse som bidrar till samhället, som forskar, samlar in, bevarar, uttolkar och ställer ut materiellt och immateriellt kulturarv.”³

Museum är inte ett skyddat begrepp. Den som så önskar kan beskriva sin verksamhet som ett museum, oavsett vilken verksamhet som bedrivs. Inom professionen finns en god praxis där det förväntas att en verksamhet som kallar sig ”museum” inte ligger alltför långt ifrån professionens, i detta fall Icom:s, definition. Dock har de kriterier som ska uppfyllas för att ett museum ska räknas som ett allmänt museum fastställts genom museilagen 2017. I lagen framgår även ändamål, ansvarsförhållanden och grundläggande uppgifter. En av dem är att förvärva materiella och immateriella vittnesbörd. Därför är det intressant att utforska drivkrafterna för samlandet och om det finns ett glapp mellan samhällets förväntan och museernas faktiska insamlande.

Den begreppsgenomgång som gjorts (Bilaga 1) visar att insamling kan kopplas både till museernas kunskapsuppdrag, likväl som till museernas uppdrag om bevarande av kulturarv. Till det kan fogas att insamling betraktas som självklart och kan till och med ses som en egen tradition och kulturyttring.

¹ Nationalencyklopedin, *Museum*.

² Wikipedia, 2023, *Museum*.

³ Svenska Icom. *ICOM:s Museidefinition*.

1.1 Samlandet – ett hållbart verksamhetskoncept

De statliga museerna har utvecklats, mer eller mindre, organiskt ur olika samlingar knutna till statsmakten från 1600-talet och framåt. Hur länsmuseumsväsendet utvecklades runt om i landet från 1800-talets mitt och framåt beskriver etnologen Kerstin Arcadius i sin avhandling *Museer på svenska*. Ett exempel på att samlandet länge ansetts vara en angelägen verksamhet kan ses i namnvalet hos *Föreningen till samlande och ordnande af Nerikes folkspråk och fornminnen*, som bildades i Örebro 1857 och som fortsatt lever, men som stegvis ombildats till Stiftelsen Örebro läns museum.⁴

Definitionen av museum och underförstått museers verksamhetskoncept har diskuterats i de statliga utredningar som berör museiverksamhet, konstabildning och kulturmiljövård under hela 1900-talet. Nedan redogörs för hur samlande beskrivs i några av definitionerna från 1970-talet och framåt. Betänkandet *Museerna* från 1973 inleds med följande beskrivning av museer:

”Gemensamt för dessa är en verksamhet baserad av samlingar av föremål, vilka bevaras för pedagogiska, vetenskapliga och andra syften.”⁵

Grundelementen för museiverksamhet beskrivs även kunna:

”...indelas i förvärvs- och insamlingsfunktioner, bevarande och vård, bearbetning och forskning samt utåtriktat eller publikt arbete.”⁶

I betänkandet *Minne och bildning: Museernas uppdrag och organisation* (SOU 1994:51) från 1994 och det inledande kapitlet *Medborgarna och museerna* diskuteras museiverksamheten utifrån begreppen samhällets kollektiva minne och bildning.

”Museernas minnesfunktion är systematisk och har vetenskapliga ambitioner, och den förfogar över större resurser sammantaget än andra ’minnesaktiviteter’ på individuellt eller institutionellt plan. [...] De minnesdata museerna samlar in, bevarar och för ut i användning, är till stor del föremål. Det är naturligt eftersom de materiella vittnesbörden om äldre tiders liv är påtagliga. I ökad utsträckning kommer dock information i kombination med föremål att vara kärnan i verksamheten, och andelen information i förhållande till föremål kan

⁴ Arcadius, 1997, s. 25.

⁵ SOU 1973:5, s 9.

⁶ SOU 1973:5, s 9.

förväntas öka snabbt. Vår kultur är materiellt inriktad och har så varit under större delen av den nedtecknade historien.”⁷

På frågeställningen om museiverksamhetens mål är utredarna solklara:

”Museiutredningen vill med största möjliga tyngd och kraft betona att museernas huvuduppgift är bildning.”⁸

Vidare föreslog utredningen en definition som utgångspunkt för arbetet med museisektorn i Sverige enligt följande:

”Ett museum är en del av samhällets kollektiva minne. Museet samlar in, dokumenterar, bevarar och levandegör föremål och andra vittnesbörd om, människors kultur och miljö. Det utvecklar och förmedlar kunskap och bjuder upplevelser för alla sinnen. Det är öppet för allmänheten och medverkar i samhällsutvecklingen. Museets syfte är bildning för medborgarna.”⁹

Betänkandet *Ny museipolitik* (SOU 2015:89) från 2015 resulterade i ett förslag om en museilag. Lagen föreslås fastställa ramverket för de offentligt finansierade museernas övergripande ändamål och bidrag till samhället.¹⁰ I argumentationen för inrättandet av en lag pekar utredarna på att museerna är institutioner som funnits under lång tid i ett samhälle som kontinuerligt förändras, men att de dilemman museerna har att hantera är desamma. Det vill säga i grunden samma verksamhetskoncept, men som utförs i en föränderlig värld.

Det innebär att först 2017 har det allmänna museiväsendet och dess uppgifter definierats av riksdagen genom beslutet att inrätta en museilag (SFS 2017:563). Ett museum ska enligt 2 § bland annat förvärva materiellt och immateriellt vittnesbörd och enligt 4 och 8 § bland annat främja kunskap och bidra till forskning och kunskapsuppbyggnad. I lagtexten nämns inte begreppet ”minne”. Det gäller även ”bildning” som i stället uttrycks genom att främja kunskap, kulturupplevelse och fri åsiktsbildning.

Även museisektorn själv förefaller beskriva sin främsta roll utifrån ett långsiktigt och kontinuerligt kunskapsbyggande. Forskaren Vivian Smits har i sin avhandling intervjuat 32 museianställda (chefer och medarbetare) på 15 museer runtom i landet. Smits beskriver svaren på den fråga som handlar om museers centrala uppgifter:

⁷ SOU 1994:51, s. 21–22.

⁸ SOU 1994:51, s. 24.

⁹ SOU 1994:51, s. 30.

¹⁰ SOU 2015:89, s. 12.

”Samtliga informanter (fråga 1) beskriver museernas kärnverksamhet [...] enligt det tredelade uppdraget (bevara, förmedla och bygga kunskap), med betoning på kunskapsuppbyggnad som främsta uppdrag och redskap för att bidra till samhällsutveckling för att skapa intresse för och förmedla landets/länets/kommunens/stadens historia och kulturarv. Informanternas svar följer de kulturpolitiska målen väl och knyter museernas grunduppdrag till ett samhällsuppdrag...”¹¹

I skriften *Alla dessa föremål* beskriver Magnus O Ljunge att museernas roll i samhället har förändrats och omförhandlats över tid åtskilliga gånger sedan museernas uppkomst. Vad som inte har förändrats är att museer alltjämt förvaltar och fortsätter att samla in.¹² Resonemanget stärks av att MSB, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, under 2023 pekade ut kulturarv som en av de viktiga samhällsfunktionerna, där verksamheten att ”samla in, skydda och bevara det materiella, immateriella och digitala kulturarvet” vid museer, bibliotek och arkiv ses som nödvändigt att upprätthålla för samhällets grundläggande behov.¹³

Som grundläggande verksamhetskoncept kan alltså samlande ses som centralt, kontinuerligt, långsiktigt och samhällsviktigt. Det finns en lång tradition av att samla in. Verksamheten är pågående och kan kopplas till en övergripande samhällsutveckling.

1.2 Samlandets drivkrafter och funktion i samhället

En central del i uppdraget till och funktionen av ett ”museum” går, som ovan redogjorts för, ut på att göra urval av fysiska föremål och informationsmängder som mer eller mindre medvetet samlats och som presenteras och förvaltas i det som i allmänhet uppfattas som museum. Över tid kan vi följa hur tolkning av förhistorien och betydande delar av den nedtecknade historien utgår från information som kan utläsas ur de objekt som museerna samlat in.

Museernas samlande ser olika ut, och såväl syfte som förutsättningar att samla in varierar. Ett museum kan genom anslag från offentliga medel ha en budget för ett aktivt insamlingsarbete enligt en insamlingsstrategi eller insamlingspolicy. I samband med aktuella händelser i samhället genomför museer ofta särskilda

¹¹ Smits, 2022, s. 136.

¹² Ljunge, 2023, s. 18.

¹³ MSB, 2023, s. 19.

insamlingsinsatser.¹⁴ Ekonomiska medel för insamling kan även komma via fonder, stipendier eller donationer. Insamling av föremål kan också ske genom att museet får föremålet i gåva, till exempel av privatpersoner eller vänföreningar. De flesta museer har rutiner för förvärv, som exempelvis kan handla om att ett museum tar aktiv ställning till om en gåva ska tas emot till samlingen eller inte. På så sätt kan emottagandet av gåvor också ses som en aktiv form av insamling, eftersom museipersonalen bestämmer om förvärvet.

Museernas samlande benämns i skriften *Alla dessa föremål* som en kulturarvsskapande verksamhet.¹⁵ Resurser som avsätts för museernas samlande kan ses som investeringar i samhällets gemensamma kulturella kapital. Det finns naturligtvis risker för att kapitalet, medvetet eller omedvetet, används för att förstärka eller upprätthålla idag oönskade strukturer. Vad som är positivt eller negativt i ett samhälle förändras dock över tid i relation till samhällets värderingar, statskick och andra förutsättningar.

Insamlingen kan vara såväl strategisk och systematisk som ad hoc. Kognitionsforskaren Steketee beskriver att ett aktivt, selektivt och ”passionerat” förvärvande av föremål förefaller vara en aktivitet som kommer igen i alla kulturer i alla tider. Museernas samlande, menar hon, kan i vissa fall uppvisa likheter med det patologiska tillståndet samlarsyndrom (hoarding). I beskrivningen av tillståndet definieras samlandet som en sjukdom först när förvärvandet blir överdrivet och när det orsakar problem och skada.¹⁶

Över tid kan vi exempelvis se följande drivkrafter för museernas samlande:

- **Förvaltandet** av kollektiva samlingar, minnen som för ”evig” tid ska finnas för att manifesteras något. Det kan handla om rätten till landet, om landets styrka och framgång beskriven genom troféer och diplomatgåvor eller om viktiga händelser som tekniksprång och kriser som pandemier.
- **Systematik**, att i Linnés anda systematiskt samla typologiskt enligt naturvetenskaplig metodik och ställa till vetenskapens förfogande.
- **Räddning** och uttryckning för att fånga och dokumentera det som hastigt förändras och riskerar att glömmas.
- **Samtidsdokumentation, insamlande av belägg**, som bekräftar att ”detta har hänt och här är beviset” och dokumentationen om människors upplevelse.

¹⁴ Som exempel på särskilda insamlingsinsatser kan nämnas museernas dokumentation av coronapandemin, t.ex. Gotlands museum, 2023 och Värmlands museum, *Hur påverkar coronakrisen dig?*. Se även Evasdotter Birath, 2021 samt Icom-Comcol, *About*.

¹⁵ Ljunge, 2023, s. 13.

¹⁶ Steketee, 2018, 49 ff.

Några exempel är Gustav III mantel med skothål, mottagandet av de Vita bussarna, diskoteksbranden i Göteborg, migrationsvågen 2015, coronapandemin.

- **Folkbildningsidealet** för att kunna bidra med bildning och rekreation till alla genom kulturupplevelse utifrån samlingarna. Alla ges därigenom möjlighet till estetiska upplevelser av två- och tredimensionella, ofta unika och mycket dyrbara konstobjekt likväl som livslångt lärande genom de berättelser samlingarna rymmer.
- **Nyfikenheten och utforskandet** som hjälper oss iaktta och reflektera, på samma sätt som en gammal släktgård bekräftar identitet och närvaro samtidigt som vi alla vet att ”släktgårdar” bär oändliga lager av berättelser om det synliga och osynliga.

1.3 Samlandets funktion för vetenskap och folkbildning

Från upplysningstiden och framåt har det moderna museiväsendet successivt byggts upp. Många av museerna hade tidigt en koppling till den formaliserade undervisningen vid universitet och läroverk. I Sverige har vi sedan lång tid museiverksamhet integrerad i exempelvis Uppsala universitet och Lunds universitet.

Jämte dessa samlingar växte en stark nationalromantisk museirörelse fram. Per-Uno Ågren beskriver den sammanfattande så här:

”Under 1800-talet blir föremålssamlandet ett redskap för den kunskapsmässiga erövringen också av historien: arkeologins periodisering av förhistorien, etnologins sökande efter kulturens ursprungsformer i perifera och isolerade bygder.”¹⁷

Tämligen tidigt etableras även tanken om museerna som verksamhet för folkbildning och rekreation. Den pedagogiska metoden var olika former av kulturupplevelser, en tidig bärande tanke om ”edutainment”.¹⁸ Det är fortsatt en av de samhällsnyttor som verksamheten förväntas leda till via kulturpolitiska mål och uppdrag och som bland annat kommer till uttryck genom uppföljning av besöksstatistik och förväntan att nå nya målgrupper.

¹⁷ SOU 1994:51, Bilagedel, bilaga 1, Om museers samhällsuppdrag, s. 9.

¹⁸ Begreppet är en hopskrivning av engelskans ”education” och ”entertainment”.

Propositionen Kulturarvspolitik uppmärksammade museernas roll även för tillkomsten av ny kunskap i samhället, inom såväl humanistiska och samhällsvetenskapliga som naturvetenskapliga områden, och skriver:

”Det gäller särskilt sådan kunskap som är beroende av den infrastruktur som museernas samlingar utgör.”¹⁹

I en rapport från Riksförbundet Sveriges Museer om museernas förtroendeskapande från 2022 berättar ett antal museichefer om indikatorer på förtroende hos allmänheten.²⁰ Museernas kunskap och kompetens efterfrågas av privatpersoner, hembygdsföreningar, samhällsföreningar och kommunala förvaltningar. Skolor och förskolor nyttjar museerna för inspiration och kunskapsinhämtning. Museernas personal anlitas som sakkunniga. Besökarna litar på att museerna tar fram kunskap, och forskning som används i det publika arbetet. I den uppföljande rapporten 2023 var förtroendesiffrorna för museerna ännu högre. Några av orsakerna lyfts i rapporten:

”Besökarna har uttryckt sig positivt om att det finns kunskap på museerna och vänder sig också dit med olika typer av frågor. Man förväntar sig expertis. Man vänder sig också till museerna med föremål och donationer.”²¹

Utifrån ovanstående kan konstateras att det för kunskapssamhället finns två huvudsakliga syften för användningen av de samlingar som museerna kontinuerligt skapar. Nämligen vetenskap och folkbildning.

1.4 Samlandets synlighet i nationella mål

År 2014 beslutade regeringen om en översyn av den statliga museipolitiken.²² En av uppgifterna var att med utgångspunkt i de nationella kulturpolitiska målen föreslå specifika nationella mål för museipolitiken. I betänkandet *Ny museipolitik* valde i stället kommittén som tidigare beskrivits, att lägga fram ett förslag om en lag som föreslogs omfatta offentligt styrda och finansierade museer.

Museer rymmer en komplexitet då de dels behöver hanteras som en befintlig samhällsinstitution med uppgifter reglerade enligt lag, dels som en verksamhet som ska bidra till att uppnå de kulturpolitiska målen, i vilka enbart vissa av museernas uppgifter är synliga. Saknas gör särskilt museernas identitet som kunskapsinstitutioner, vilken går flera hundra år tillbaka och där verksamheterna ska bidra

¹⁹ Prop. 2016/17:116, s. 104.

²⁰ Sveriges Museer, 2022, s. 6–7.

²¹ Sveriges Museer, 2023b, s. 9.

²² Dir. 2014:8.

till kunskapsuppbyggnad och forskning. Denna identitet finns oberoende av vad som framgår i museilagen eller de kulturpolitiska målen, och omfattar möjligen flera lager som inte låter sig beskrivas uttömmande i lagreglering eller tidsbundna målformuleringar.

I Sverige sorteras museifrågorna till politikområdet kultur med undantag för museer integrerade i universiteten och verksmuseer. Statens kulturråd har sedan 1970-talet haft en viktig funktion med att fördela kulturpolitiskt motiverade medel till ett urval av museer utanför staten samt att ansvara för uppföljning och utveckling inom kultursektorn.

De kulturpolitiska målen reviderades 2009 och lyder fortsatt:

”Målen för kulturpolitiken är att kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund, att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet och att kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling.

För att uppnå de kulturpolitiska målen ska kulturpolitiken:

- främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,
- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,
- främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan, särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.”²³

De kulturpolitiska målen omfattar alla materiella och immateriella kulturformer, både samtida kulturutövande och i form av kulturarv. Vi kan även på ett metaplan konstatera att museer som institutioner i sig är levande kulturarv och därigenom del av det kulturarv som målen syftar till att främja, så att det bevaras, används och utvecklas.

Mer vanligt är att se museerna som en av samhällets kulturinstitutioner och som mer specifikt i första hand hanterar olika aspekter på kulturarv, men ofta även samtida producerad konst och konstuttryck.

Museernas uppgift med förvärv, främjande av kunskap och bidrag till forskning är inte specifikt uttryckta, men kan läsas in i målen och då framför allt under skrivningarna om bevarande och utveckling av ett levande kulturarv samt bildning.

²³ Regeringskansliet, *Mål för kultur*.

De politiska mål som avser forskning och folkbildning sorterar under utbildningsdepartementet och refereras sällan till i museisammanhang. Målet för forskningspolitiken kan sammanfattas med att Sverige ska vara ledande och att forskningen ska svara mot de samhällsutmaningar samhället står inför, både nationellt och internationellt.²⁴ Målet för folkbildningen är att ge alla möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och delaktighet i samhället.²⁵

1.5 Samlande och det hållbara samhället

Att kulturarvet är viktigt för en hållbar samhällsutveckling är fastställt på global nivå i delmål 11.4 i Agenda 2030. Målet handlar om att stärka insatserna för att skydda världens kultur- och naturarv. Museernas uppdrag med insamling och förvärv är ett av sätten som samhället har för att bevara och skydda såväl det materiella som det immateriella kulturarvet. I delmålet finns en tydlig fingervisning om att naturen och kulturen går hand i hand.²⁶

Delmålet har det gemensamt med museilagen att peka ut människans förhållande till sin omvärld. Det finns knappast något i omvärlden (kultur, djur, natur, klimat) som inte är påverkat av människan eller som människan inte har en relation till. Och med just detta inleder Unesco sin rekommendation om skydd för och främjande av museer och samlingar:

”Skyddet och främjandet av mångfalden av kultur och natur hör till tjugohundratalets stora utmaningar. Museer och samlingar utgör i det hänseendet viktiga redskap för att värna materiella och immateriella lämningar från naturen och mänskliga kulturer.”²⁷

Men delmål 11.4 är inte isolerat sett till de andra målen. Museidebattören Henry McGhie har i *Museums and the sustainable development goals* beskrivit hur museer bidrar till alla mål i Agenda 2030. Målen är tätt sammanbundna och stöttar varandra, och när ett museum på ett direkt sätt bemöter ett av målen får fler mål en indirekt skjuts. Till exempel stöttar arbetet med mål 11.4 även lärande (mål 4) liksom forskning och innovation (mål 9). Detta bildar i sin tur underlag för andra

²⁴ Regeringskansliet, *Mål för högskola och forskning*.

²⁵ Regeringskansliet, *Mål för folkbildningspolitiken*.

²⁶ ”Culture is an enabler of the economic, social and environmental dimensions of sustainable development.” Unesco, *Culture and the 2030 agenda*.

²⁷ Unesco, 2016, Artikel 1.

mål, exempelvis kunskap om hållbart jordbruk (mål 2), om klimatförändringar (mål 13), om livet i haven (mål 14) eller om livet på land (mål 15).²⁸

Vidare framhåller McGhie att forskning, innovation, utbildning, kultur och kunskapsuppbyggnad är agendans metoder för en hållbar utveckling. Han menar att samlingar ska upprätthållas som en långsiktigt användbar resurs för forskning och innovation och som en del i samhällets kunskapsinfrastruktur. Argument för detta finns i delmål 9.1, som handlar om samhällens resiliens, samt i delmål 9.4, som handlar om att anpassa den befintliga infrastrukturen för en minskad negativ påverkan på klimat- och miljö och för långsiktighet i ett förändrat klimat. Vetenskap omnämns i många av delmålen. Museer har en nyckelroll särskilt inom Heritage science, ett område som i sin tur understödjer målen kring innovationer.²⁹

Detta instrumentella värde av kontinuerlig insamling är kanske långt viktigare än det ter sig på ytan. Det finns många exempel där museiojekt använts för helt andra viktiga syften än de som objekten samlats in för, i forskning³⁰ och för innovation,³¹ på ett sätt som aldrig kunnat anas av de som samlat in materialet. I ett långsiktigt hållbart samhälle³² är det omöjligt att i samtiden kunna förutse hur människor i framtiden kommer använda samlingarna. Något som kan beskrivas som *icke-bruksvärden* och samtidigt som en ”option” för kommande användning.³³

Utmaningar som berör museiverksamheternas egen påverkan på klimat och miljö har i det museiprofessionella kunskapsutbytet relaterats till museer som besöksmål, till utställningsproduktion, till energiåtgång från digital aktivitet och inte minst till insamling och samlingsförvaltning.³⁴ Vi kan föreställa oss alla föremål, fotografier och arkivalier som finns i samlingarna hos landets allmänna och civilsamhälleliga museer. Det är stora kulturella värden som finns som resurs för rekreation, bildning och forskning. Men det är också så att allt som samlas in behöver förvaltas.

Inom samlingsförvaltning belyses den negativa klimat- och miljöpåverkan exempelvis i frågor om nybyggnation av magasin, klimatanpassning av utrymmen där samlingar bevaras, konservering eller packning i dyra engångsmaterial. Det

²⁸ McGhie, 2019, s. 46.

²⁹ McGhie, 2019, s. 59.

³⁰ Ett exempel är projektet *3MC – Nordiska fjällkoraser*, där DNA-prover av arkeologiska djurben som återfinns i museisamlingar jämförts med dagens fjällkor i syfte att understödja ett mer hållbart nyttjande av hotade lantraser. Se Riksantikvarieämbetet. 2021b, s. 15–16.

³¹ Se exempelvis Ahnlund Berg, 2023.

³² Se begreppsgenomgång s. 46.

³³ Grinell, 2023, s. 17–18.

³⁴ Se exempelvis Nemo, 2023; Nordisk museumsförbund, 2023; *International Climate Control Conference*, 2022; Europeana, 2022.

pågår ett stort internationellt och nationellt utvecklingsarbete på området för att minska den negativa påverkan på klimat och miljö från sektorn.

1.6 Offentlig statistik om museisektorn

Myndigheten för kulturanalys gör en årlig sammanställning av fakta som rör museer.³⁵ Redovisningen sker i sex olika avsnitt. Museernas insamlingsverksamhet eller kunskapsuppbyggande verksamhet ingår inte som egna avsnitt. Vid ordsökning i statistiksammanställningen förekommer förvärv i formen ”förvärvar” i citering från lagtext. ”Samla” förekommer som en beskrivning, ”samla, visa, vårda” av de centrala museernas verksamhet.³⁶

Rapporten är i stort uppdelad i sex avsnitt:

- Organisationsform och museilagens tillämplighet.
- Samlingarnas inriktning uppdelad i 14 kategorier i enlighet med ISO 18461:2016.
- Besök på museer och till webbplats.
- Publika aktiviteter.
- Ekonomi.
- Personal.

I en fristående Excellbilaga med tabeller och figurer finns samlingsförvärv beskrivet utifrån ekonomisk omslutning i tabell 23. I kostnaderna för samtliga museer som statistiken omfattar utgör inköp till samlingarna 2 procent år 2022. I figurens rad för de regionala museerna finns inte posten inköp till samlingar med och därmed får vi anta att den är så liten att den inte är redovisningsbar.

Förvärv och insamling kan därför i första hand antas ske genom gåvor, donationer, som del av forskningsprojekt och liknande kunskapsuppbyggnadsarbete samt via fyndfördelning (gåva från staten).

Det finns ingen uppföljning i den officiella statistiken över samlingarnas tillväxt vad avser antal objekt.

De delar av statistiken som rör museernas verksamhet har fokus på besök och publika aktiviteter, det vill säga museernas uppdrag att främja kulturupplevelse vilket förväntas bidra till bildning.

Både Statens kulturråd och den offentliga statistiken följer upp ekonomi och antalet anställda. Båda utgår från den data Myndigheten för kulturanalys samlar in.

³⁵ Myndigheten för kulturanalys, 2022.

³⁶ Myndigheten för kulturanalys, 2022, s. 9–10; Myndigheten för kulturanalys, 2023, s. 8–9.

Unescos *Rekommendation om skydd för och främjande av museer och samlingar, deras mångfald samt roll i samhället*, antagen 2015, följs upp av Unesco vart fjärde år via ett frågeformulär. År 2022 genomfördes den senaste uppföljningen. Under allmänna uppgifter ställde Unesco bland annat frågan ”Number of items by collections category (if known)”. I Sveriges åiterrapportering svarar Sverige att den informationen inte ingår i den offentliga statistikinhämtningen.³⁷

³⁷ Riksantikvarieämbetet, 2022b, Statistics, fråga 3.

2. En studie av regionala museers samlandeuppdrag och hur det följs upp

Denna studie initierades genom Riksantikvarieämbetets programpunkt på branschföreningen Sveriges Museers Vårmöte 2023. Vår bedömning då var att det fanns ett behov att lyfta fram och diskutera museernas grundläggande verksamhetskoncept, nämligen att museer gör urval och samlar. Riksantikvarieämbetet gav programbidraget titeln *Samla och dokumentera – ett hållbart koncept över sekel*. Frågan om uppdraget ”att samla” diskuterades generellt, men vi använde de regionala museerna som exempel.

Regionala museer är en avgränsad grupp som bidrar till en bred kunskap om hela det samhälle som ryms inom Sveriges gräns. De är även inordnade under gemensamma övergripande styrmodeller vad gäller nationell bidragsgivning till verksamheten, och är på så sätt enklare att studera än andra utsnitt av museifamiljen. Den studie som presenteras här kan ses som ett komplement till rapporten *Genomlysning av förutsättningarna för de regionala museernas verksamhet*, vilken togs fram under 2020 på uppdrag av regeringen. Studien är särskilt en fördjupning till slutsatsen:

”Regionmuseet är del av regional infrastruktur för kultur samt för samhällets kunskap och forskning”.³⁸

Regionmuseum används i studien synonymt med länsmuseum. I förordning (1977:547) om statsbidrag till regionala museer angavs att medel kan fördelas till regionalt verksamt museum som regeringen har förklarat berättigat till sådant statsbidrag. De museer som fick bidrag var de dåvarande läns museerna samt kommunala museer i Stockholm, Göteborg och Malmö. Bidragsförordningen och dess efterföljare är nu borttagna och ersatt med kultursamverkansmodellen, där det är regionerna som beslutar om vilka museer som ges bidrag.³⁹

Det finns dock regionala museer som inte är regionmuseer. Det är museer som regionerna på ett eller annat sätt har intresse i, ger uppdrag till och stödjer finansiellt, till exempel vissa konstmuseer och medicinhistoriska museer.

³⁸ Riksantikvarieämbetet 2021a, s. 100.

³⁹ Se Riksantikvarieämbetet 2021a, s. 106, för vidare resonemang. Notera även att Stockholms län ej ingår i kultursamverkansmodellen.

2.1 Om studiens genomförande

Syftet med denna sammanställning är att belysa museernas pågående och kontinuerliga samlande och dokumentation genom att studera hur den verksamheten syns i museernas uppdragsbeskrivningar, framför allt i form av kultursamverkansplaner, och hur den följs upp. Sammanställningen kan i förlängningen användas av andra för att göra analyser och föreslå eventuella förbättringar på området.

Vi har utgått från följande frågeställningar:

- Hur framkommer uppdraget att samla och dokumentera i de nationella kulturpolitiska målen och i de regionala kulturplanerna?
- Hur följs insamlingsarbetet upp av samhället genom återrapportering och i underlag för statistik?

I denna studie tar vi huvudsakligen upp betydelsen av det kontinuerligt pågående insamlandet, och fokuserar mindre på samlingarnas relevans och betydelse. Vi tar inte upp frågan om museernas kapacitet för insamlande, exempelvis ekonomi och kompetens.

I studien använder vi begreppet ”samla” som ett övergripande paraplybegrepp kopplat till museernas verksamhet kring kunskapsuppbyggnad, dokumentation, förvärv och bevarande. Begreppet ”uppdrag” använder vi i både formell som informell mening. Formella uppdrag är något som formaliseras i skrift från en huvudman för ett museum. Ett informellt uppdrag, menar vi, är något som allmänt förväntas och förutsätts av en verksamhet eller funktion. När vi skriver att samlande är ett ”verksamhetskoncept” avser vi ordet koncept ur en företags-ekonomisk aspekt, det vill säga som en bärande idé och grundläggande föreställning om hur verksamheten ska kombineras och samordnas.⁴⁰

I tillgänglig redovisning av regionala museers verksamhet ingår i vissa fall både de museer vi känner som region-/länsmuseum och andra museer med regional finansiering. Kvantitativa sammanställningar bör därför tolkas som indikation på olika fenomen mer än som absoluta tal. Det är svårt att dra exakta slutsatser ur tillgänglig rapportering, bland annat beroende på hur museerna ombeds redovisa. I vissa fall redovisas data utifrån organisation, i andra fall per enskild museienhet.

Samtliga regionala kulturplaner som är aktuella våren 2023 har använts som källa. Kulturplanerna har olika omfattning och struktur, men följer ett mönster där kulturverksamheten generellt beskrivs utifrån dess olika funktioner i det regionala sammanhanget, samverkan, begrepp och så vidare. I alla kulturplaner finns avsnitt

⁴⁰ Nationalencyklopedin, *koncept*.

som beskriver de kulturområden som omfattas av statlig bidragsgivning via kultursamverkansmodellen. Avsnitten som avser kulturarv, museiverksamhet och kulturmiljö har studerats för att spåra hur den del av museiverksamheten som i museilagen beskrivs som *förvärv* och i Icom:s, museidefinition som *samla in* förekommer. Totalt finns 20 kulturplaner. Region Stockholm ingår inte i systemet.

I de regionala kulturplanerna har förekomsten av 12 sökord som relaterar till förvärv och insamling noterats. Dessa är:

- förvärv
- insamling
- samla (inte samling)
- samtid[-sdokumentation]
- bevara
- förvalt[-a, -ning]
- aktiv
- minne
- kollektiv
- kunskap
- forsk[-a, -ning]
- digita[-lisera, -lisering].

Sammanhanget har kontrollerats, till exempel vad gäller ord som samla, och förekomst av typ ”samla grupper för att” och liknande har inte tagits med.

Det samlas löpande in information från museerna kring deras verksamhet. Från staten sker det i första hand genom Myndigheten för kulturanalys, som ansvarar för den offentliga statistiken och levererar data till Statistiska Centralbyrån. Statistiken följer standarden ISO 18461:2016 och presenteras i en årlig sammanställning. I denna studie har statistik för år 2021 använts.⁴¹

Statens kulturråd samlar in information från regionerna som rör kultursamverkansmodellen, där en del avser museer. I denna studie har data ur uppföljningen för år 2021 använts.⁴²

Vi har även använt data från Riksantikvarieämbetets rapport *Uppföljning av hur museilagen tillämpas*, 2019.

⁴¹ Myndigheten för kulturanalys, 2022.

⁴² Statens kulturråd, 2022.

2.2 Kultursamverkansmodellen – regional vision och strategi

Kultursamverkansmodellen syftar till dialog och samverkan mellan stat och regioner för att nå de nationella kulturpolitiska målen. En väsentlig del i modellen är statens medfinansiering till regionernas kulturverksamhet. Museiverksamhet är ett av de sju utpekade kulturområden. Ett kriterium för att regionerna ska kunna ansöka om statligt bidrag är att en regional kulturplan har upprättats. Förslag till kulturplan ska arbetas fram i bred regional samverkan med såväl offentliga företrädare såsom stat och kommun som civilsamhälle och fria aktörer. I planen ska inriktning och prioritering beskrivas och hänsyn tas till de regionala förutsättningarna. Förslaget bearbetas sedan och antas av regionfullmäktige. Modellen infördes 2011.

De regionala kulturplanerna har i de flesta fall en nära koppling till den regionala utvecklingsstrategin, den så kallade RUS:en, som också är ett dokument nödvändigt i dialogen med staten för bidragsgivning till regionala utvecklingsåtgärder.

Utöver dessa två dokument, som övergripande styr arbetet på regional nivå, förekommer även andra dokument. Vad gäller de museer som är anslagsstiftelser så genomförs i många fall uppdragsdialog mellan anslagsstiftelsen och stiftelsebildarna. Dessa typer av dokument ingår inte i denna studie.

2.3 Det regionala museiuppdraget – då och nu

I samband med utvecklingsarbetet och stiftelsebildandet under 1970-talet utformades stiftelsernas ändamålsparagraf likartat för de regionala museerna. Den anger att stiftelsen ska bedriva och främja museiverksamhet, kulturminnesvård och annan därmed förenlig kulturverksamhet. Dessa formuleringar öppnade för en bred museiverksamhet som omfattar konst, kultur- och naturhistoria.

Idag är fortsatt flertalet av de regionala museerna stiftelser. Vissa drivs via aktiebolag som har en snarlik ändamålsparagraf. Sett i relation till ändamålsparagrafen innebär det att ledningarna för de regionala museerna har stor frihet att utforma sina insamlingsstrategier och policydokument till skillnad från exempelvis de statliga museer som arbetar utifrån ett ämnesområde som är angivet i respektive museums förordning med instruktion.

Ett antal regionala museer drivs idag som förvaltningar inom regionerna. Hur arbetet med strategier och policydokument kring insamling hanteras har inte närmare studerats inom ramen för denna studie. Kulturplanerna utgör dock centrala dokument för verksamheterna.

Idén om ett museum med ett särskilt regionalt uppdrag utvecklades redan under 1900-talets första årtionden och genomfördes genom tillskapandet av landsantikvariemodellen under 1930-talet, som även innehöll en statlig bidragsdel. Modellen bildade en statlig infrastruktur över hela landet, där landsantikvarierna hade en nära relation med riksantikvarien. Infrastrukturen kvarstod i och med 1970-talets organisatoriska förändringar, men staten lämnade sin operativa roll och fortsatte stödja regionmuseerna via ett bidragssystem. I samband med övergången till kultursamverkansmodellen 2011 förändrades systemet i grunden och regionerna gavs ansvar för fördelning av medel för museiverksamhet och museernas kulturmiljöarbete. I flertalet kulturplaner som vi har studerat beskrivs fortsatt ett regionalt museum/ länsmuseum som en central funktion och resurs för hela regionen.

Länsmuseernas samarbetsråd är en branschsammanlutning som företräder 24 regionala museer. Rådet beskriver museernas uppdrag på sin webbsida och intressant att notera är att de väljer att lyfta fram arbetet med dokumentation. Insamling nämns inte.

”Länsmuseernas uppdrag är bland annat att göra länens kulturarv tillgängligt, fördjupa kunskapen om mångfalden i kulturarvet, öka insikten om det förflutna, samt dokumentera och förmedla länens historia och värdet av kulturmiljöerna till invånarna.”⁴³

2.4 Specifika skrivningar om insamling

I 6 av 20 kulturplaner uttrycker regionerna en tydlig vilja i texten om att fortsatt berika samlingarna. I följande citat har vi markerat sådana formuleringar i fetstil. Samtliga regionala kulturplaner finns listade separat i referensförteckningen.

Jämtland Härjedalen

I kulturplanen beskrivs förvärv och dokumentation som självklar del av museers och arkivs arbete med kulturarv och kulturmiljö:

”Genom **förvärv** av föremål och arkivhandlingar **dokumenteras** löpande länets kulturhistoria och digitaliseringen ökar tillgängligheten till samlingarna.”⁴⁴

Region Jönköpings län

Region Jönköpings län ska inom området museer, kulturarv och kulturmiljö bland annat:

⁴³ Länsmuseernas samarbetsråd, *Om Länsmuseernas samarbetsråd*.

⁴⁴ Kulturplan för 2019–2022 hållbar utveckling genom kultur för alla i Jämtland Härjedalen, s. 16.

”främja samlingstillväxt för materiellt och immateriellt kulturarv”.⁴⁵

Region Norrbotten

I beskrivningen av Norrbottens museum slår kulturplanen fast att:

”**Samtidsdokumentation** är ett viktigt område.”⁴⁶

För området Kulturmiljö beskriver Region Norrbotten vad den vill med verksamheten. En av punkterna lyder:

”lyfta fram pågående samhällsomvandlingars, industriverksamhetens och klimatförändringarnas påverkan på Norrbottens kulturmiljöer och kulturarv.”⁴⁷

Region Sörmland

Sörmlands museum verksamhet beskrivs på följande sätt:

”Verksamheten inrymmer ... liksom **insamling, dokumentation** och utveckling av Berättande magasin.”⁴⁸

För den regionala museiverksamheten inklusive kulturmiljö beskrivs prioriteringar för programperioden.

”Prioriteringen ska också präglade **insamling och dokumentation** till samlingarna.”⁴⁹

Region Västerbotten

Västerbottens museums och Skellefteå museums uppdrag beskrivs enligt följande i kulturplanen:

”... länsmuseum med uppdrag att **dokumentera, samla**, bevara, berika, forska, förmedla och tillgängliggöra kulturarvet i hela regionen.”⁵⁰

”Skellefteå museum AB har ett regionalt ansvar för den museala verksamheten och kulturmiljövården, genom **att samla**,

⁴⁵ Regional kulturplan 2023–2025 Jönköpings län, s. 9.

⁴⁶ Kulturplan Norrbotten 2023–2026, s. 53.

⁴⁷ Kulturplan Norrbotten 2023–2026, s. 55.

⁴⁸ Kulturplan Sörmland 2023–2026, s. 23.

⁴⁹ Kulturplan Sörmland 2023–2026, s. 28.

⁵⁰ Kulturplan Region Västerbotten 2020–2023, s. 39.

dokumentera, utforska, bevara, synliggöra och förmedla kulturarven inom i huvudsak den norra länsdelen ...”⁵¹

Region Västmanland

I kulturplanen beskrivs verksamheten Västmanlands läns museum ansvarar för med följande ord:

”Museet ska också **förvärva**, bevara, undersöka, förmedla och ställa ut materiella och immateriella vittnesbörd om människan och människans omvärld.”⁵²

Under rubriken *Så vill Region Västmanland att musei- och kulturarvsfrågorna utvecklas* menar regionen att:

”Region Västmanland anser att det är viktigt att **dokumentera** och **samla in** nutidens kulturarv.”⁵³

I 13 av 20 kulturplaner används ”förvärv”, ”samla” eller ”insamling” för att beskriva del av den verksamhet museer har ansvar för. Samtliga 20 kulturplaner innehåller orden ”bevara” och ”förvalt-” med olika ändelser, för att beskriva verksamhet vid museer. Sammanfattningsvis förekommer ”förvärv”, ”samla” och ”insamling” 25 gånger och ”bevara” och ”förvalt-” 95 gånger i de aktuella regionala kulturplanernas avsnitt om museiverksamhet.

Utifrån hur begreppen för att beskriva museiverksamhet används så kan vi observera att bevarande och förvaltning av befintliga samlingar nämns betydligt oftare än verksamhet som syftar till förvärv. Det är dock värt att reflektera över om begreppet ”bevara” i dessa sammanhang kan tolkas som att det underförstått även omfattar olika aktiviteter med insamling och/eller berikande av redan befintliga samlingar.

2.5 Förekomst av begreppen minne och kunskap

Museiverksamhet brukar ofta beskrivas utifrån olika perspektiv på minne. Vanliga begrepp är till exempel samhällets minnesinstitutioner eller kollektivt minne. Ordet ”minne” förekommer i 8 av de 20 kulturplanerna i avsnittet om museer.

I samtliga kulturplaner används begreppet kunskap för att beskriva museiverksamheten. Olika varianter av ordet kunskap förekommer 137 gånger. Alla

⁵¹ Kulturplan Region Västerbotten 2020–2023, s. 40.

⁵² Från ord till handling, s. 34.

⁵³ Från ord till handling, s. 35.

kulturplaner utom en innehåller även olika varianter av ”forsk-”, det vill säga forska, forskning och så vidare. Det förekommer 69 gånger i de samlade texterna.

Utifrån dessa iakttagelser kan noteras att de som arbetar fram kulturplanerna i mindre grad använder olika formuleringar om museet som minnesinstitution och i större utsträckning ser museer som en kunskapsinstitution.

2.6 Uppföljning av kultursamverkansmodellen

Statens kulturråd gör en årlig uppföljning av kultursamverkansmodellen. Syftet med uppföljningen beskrivs enligt följande:

”Att följa hur ekonomi, personal och tillgänglighet till kultur utvecklas är viktigt för att olika instanser vid behov ska kunna agera på förändringar i den regionala kulturens grundläggande förutsättningar”⁵⁴

Vad gäller museiverksamheten beskrivs deras verksamhet enligt följande:

”Museernas grunduppdrag är att samla, bevara, visa och utveckla kulturarvet samt att sprida kunskap inom respektive verksamhetsområde, bland annat genom att tillgängliggöra samlingarna på ett pedagogiskt sätt för allmänhet och andra målgrupper.”⁵⁵

Verksamheten följs upp utifrån tre parametrar:

- Genom att se hur museiverksamhetens intäkter är fördelade där förhållandet mellan offentliga medel och övrig finansiering redovisas (egenfinansieringsgrad).
- Genom fördelningen av kostnader för personal, verksamhet, lokaler och övrigt fördelat per region.
- Genom redovisning av anläggningsbesök och verksamhetsbesök per region.

Redovisningen utgår följaktligen från ekonomisk omslutning, hur många som kan utföra museiuppdraget och hur många som tagit del av någon kulturupplevelse genom besök till museernas anläggningar och verksamheter. Det svarar mot det kulturpolitiska målet att främja kulturupplevelse och bildning samt i viss mån mot att främja ett levande kulturarv där museer i sig är att betrakta som kulturarv.

⁵⁴ Statens kulturråd, 2021, s. 8.

⁵⁵ Statens kulturråd, 2021, s. 38.

Museernas funktion som kunskapsinstitution följs inte upp annat än genom insamling av uppgifter om graden av kärnkompetens hos personalen.

2.7 Museilagens tillämpning: förvärv och kunskap

År 2018 fick Riksantikvarieämbetet i uppdrag av regeringen att genomföra en uppföljning av museilagen. En enkät riktad till landets museer utfördes av SCB, Statistiska centralbyrån, och resultatet av den ingick i myndighetens återrapportering till Kulturdepartementet.⁵⁶ Avsnittet nedan bygger på enkätens svar och de tabeller som SCB presenterade i uppföljningen.

Uppföljning om förvärv

I den sammanfattande analysen från SCB:s enkät framgick att 21 av de svarande museerna definierade sig som regionalt museum.⁵⁷ För att ringa in huruvida museerna är att betrakta som museer som omfattas av museilagen har de svarande fått ange om olika aspekter på verksamheten gäller dem. En sådan avsåg förvärv.

Av de 21 regionala museerna svarar 19 att de förvärvade i enlighet med lagtexten. Ett museum har valt att inte svara.⁵⁸

Samlandet är följaktligen del av de regionala museernas pågående verksamhet. Förvärv, insamling och samlingsutveckling pågår. Ett museum anger dock att man inte förvärvar. Det kan vara ett statistiskt fel med en respondent som missuppfattat frågan. Alternativt definierar ett regionalt museum att deras verksamhet inte omfattar förvärv, det vill säga insamling.

Uppföljning om kunskap

En av enkätfrågorna löd: *Bedömer ni att ert museum bidrar till, eller tillhandahåller kunskap i samhället?* De regionala museerna har alla utom ett svarat JA. Ett regionalt museum svarade, VET INTE, på frågan.⁵⁹

På frågan: *Arbetar ni regelbundet med kunskapsuppbyggnad?* svarade samtliga 21 museer i gruppen regionalt museum JA.⁶⁰

⁵⁶ Riksantikvarieämbetet, 2019.

⁵⁷ Riksantikvarieämbetet, 2019, bilaga 1, s. 11.

⁵⁸ Riksantikvarieämbetet, 2019, bilaga 1, s. 13.

⁵⁹ Riksantikvarieämbetet, 2019, bilaga 3, tabellbilaga 1, tabell 3.1.

⁶⁰ Riksantikvarieämbetet, 2019, bilaga 3, tabellbilaga 1, tabell 8.2.

Museerna identitet som en av samhällets kunskapsinstitutioner kan utläsas ur svaren. En kunskapsproduktion pågår hos dem alla. En reflektion kring svaret VET INTE från ett museum, kring deras bedömning av om museet bidrar till eller tillhandahåller kunskap i samhället, kan vara att ingen uppföljning eller studie av det har genomförts. Möjligen speglar detta en osäkerhet om i vilken mån arbetet bidrar till kunskapsuppbyggnad, och hur samhället tar emot kunskap.

Uppföljning om att använda samlingar

Huruvida museerna *använder samlingarna i forskning och kunskapsuppbyggnad* kartlades också genom enkäten. Här angav 19 av de regionala museerna att de gjorde det, 1 museum svarade NEJ, och 1 museum VET INTE.⁶¹

En följdfråga var: *Använder ni samlingarna även för att nå verksamhetens övergripande mål?* Här svarade 20 av museerna JA och 1 av dem NEJ.⁶²

Svaren kan ses som en bekräftelse på att samlingarna fyller en funktion för museiverksamheten för huvudparten av de regionala museerna. En viss osäkerhet kan läsas in genom att både alternativet NEJ och VET INTE har angivits.

2.8 Planer, policyer och riktlinjer för insamling

År 2016 gjorde Riksantikvarieämbetet en enkätundersökning riktad till landets museer avseende samlingsförvaltning. Syftet var att få ett underlag för att bättre kunna bedöma behov och risker för att planera olika arbetsinsatser.⁶³

Utöver frågor om incidenter samlades även uppgifter om museernas olika policydokument in. En specifik fråga gällde förekomsten av aktuell plan, policy eller riktlinje för insamling. Av de 85 museer som svarade på enkäten definierade sig 15 som läns museer. Av dessa uppgav 14 att de hade ett sådant dokument för insamling.⁶⁴ Följaktligen hade nästintill alla som svarat på enkäten ett dokument som styrde insamlingen.

⁶¹ Riksantikvarieämbetet, 2019, bilaga 3, tabellbilaga 1, tabell 10.2.

⁶² Riksantikvarieämbetet, 2019, bilaga 3, tabellbilaga 1, tabell 10.3.

⁶³ Riksantikvarieämbetet, 2016.

⁶⁴ Uppgifterna hämtade ur rådata från enkät avseende fråga 0 och 8.

2.9 Fyndfördelning av arkeologiska fynd enligt Kulturmiljölagen

Arkeologiska utgrävningar som genomförs i Sverige genererar material i form av dokumentation och artefakter. Dessa tillhör staten men efter begäran och enligt en fastställd process beslutar Riksantikvarieämbetet om överföring av ägandet via fyndfördelning till den del av landet där fynden har påträffats. Vanligtvis ansöker det regionala museet om fyndfördelning. En grävning kan generera allt från några enstaka, till många tusen fynd, provmaterial och arkivalier. Antalet beslut om fördelning varierar över tid och hör samman med den aktuella arkeologiska aktiviteten, som i sin tur ofta relaterar till pågående infrastrukturarbeten.

Förvärv av arkeologiskt material sker löpande vid merparten av de regionala museerna. År 2021 förvärvade de regionala museerna fynd från 64 arkeologiska undersökningar och 2022 från 174 undersökningar.⁶⁵ Antalet enskilda objekt som därmed har överlåtits har inte undersökts inom ramen för denna studie. För att göra det måste vart och ett fyndfördelningsbeslut studeras.

2.10 De regionala museernas berättelser om sin insamlande verksamhet

En överblick av tillgängliga verksamhetsberättelser från 2021 visar att övervägande tyngd låg på att berätta om utställningar, men att insamlingsarbetet ändå omnämns i de allra flesta av de regionala museernas verksamhetsberättelser.⁶⁶ Det är tydligt utifrån verksamhetsberättelserna att insamling pågår, och att det som samlas in utgör en mångfald av kulturarvsföreteelser. I vissa fall valde museer att berätta om ett särskilt förvärv, exempelvis:

”Ett unikt tillfälle att tillföra en smått ikonisk byggnad från efterkrigstiden i Fornbyn kom till oss i form av ett förvärv av den rivningshotade ’Gula kiosken’ från Stenhammar vid Lidköping. Kiosken som företeelse är en av vår tids utrotningshotade byggnader.”⁶⁷

”Av de föremålsförvärv som gjordes kan nämnas en insamling från gården Bussemåla utanför Ronneby. Förvärvet bestod av kläder och textilier från 1800-talets mitt. Museet samlade också in ett flertal föremål med koppling till dansband i samband med pågående

⁶⁵ Enligt uppgift från enheten för förvaltningsärenden och bidrag på Kulturmiljöavdelningen, Riksantikvarieämbetet, maj 2023.

⁶⁶ De verksamhetsberättelser för 2021 som vi tagit del av finns listade separat i referensförteckningen.

⁶⁷ Västergötlands museum, s. 37.

dokumentation. Övriga intressanta förvärv var föremål från Augerums nya herrgård, en TV från 1950-talet samt en tidig optimistjolle byggd i Karlskrona.”⁶⁸

Vissa valde att redovisa statistik om sina förvärv. Jönköping läns museum listade exempelvis antal nyförvärv inom olika områden. Utöver det beskrev museet även sitt arbete med etnologisk dokumentation.⁶⁹ Andra valde att beskriva idéerna och strategierna i sitt samlandearbete under året:

”I insamlingar och dokumentationer säkerställer vi att många människors perspektiv och röster finns med och hörs.”⁷⁰

”Under året gjorde museet uppehåll i att motta nya gåvor samt att göra inköp, detta för att i stället lägga fokus på att ordna upp och inventera äldre gåvor. Gåvoförfrågningar som inkom sköts upp till nästkommande år. Några få gåvor togs trots detta emot, de flesta där beslutet om mottagande tidigare tagits men där inlämningen av föremålen skjutits upp på grund av Covid-19. Utöver detta har accession av arkeologiska fynd skett under året.”⁷¹

”**Samla** – innebär att bygga upp och utveckla kunskap genom samlingar och dokumentationer av kulturmiljöer och traditionell kunskap. Målet är på längre sikt att fortsätta samla kulturhistoriska föremål, konstobjekt, arkivalier och bilder så att samlingens relevans utvecklas och den används i verksamheten att visa och berätta och tycka till.”⁷²

Några av museerna kopplade i sina verksamhetsberättelser arbetet med dokumentation, registrering och uppordning av samlingarna till kunskapsuppbyggnad och tillgängliggörande. Västernorrlands museum valde exempelvis att beskriva arbetet med samlingsförvaltningssystemet Spectrum, förvärv och dokumentation under rubriken ”Forskning och kunskapsuppbyggnad”.⁷³ Ett annat exempel är Västmanlands läns museum:

”För att göra Västmanlands läns museum och Karlsgatan 2 till en levande plats för konst och kultur så behöver museet arbeta med våra samlingar, så att det ska finnas något att visa, dela, diskutera, beforska

⁶⁸ Blekinge museum, s. 14.

⁶⁹ Jönköping läns museum, s. 21–22.

⁷⁰ Sörmlands museum, s. 9.

⁷¹ Kalmar läns museum, s. 83.

⁷² Örebro läns museum, bilaga 1.

⁷³ Värmlands museum, s. 26.

och uppleva för nutida och framtida museibesökare. Under 2021 har ett fortsatt fokus på uppordning av samlingarna och dokumentationen kring samlingarna prioriterats samt upprättandet av hållbara rutiner och samlingsförvaltningssystem.”⁷⁴

Ungefär en tredjedel skriver tydligt ut på sina webbsidor⁷⁵ att samlande ingår i deras uppdrag. Några ger dessutom en utförlig beskrivning av hur insamlingsarbetet går till.⁷⁶ Andra väljer att lyfta museet som en kunskapsorganisation och samlingarna som en kunskapskälla och resurs för forskning.⁷⁷ Åter andra trycker på utforskning och utveckling av samlingarna.⁷⁸ Det händer att museer flaggar för allmänheten att de inte kan samla in allt, eller till och med att det är insamlingspauser till följd av på arbetsbelastning.⁷⁹

2.11 Diskussion om de regionala museernas samhällsuppdrag att samla och dokumentera

Vid vår genomgång av kulturplanerna har vi noterat att begrepp som syftar till ”att samla” förekommer i majoriteten av planerna. Men i en tredjedel av dem nämns inte insamlande verksamheten specifikt, kanske för att det förutsätts vara en så självklar del av museikonceptet. Andra delar av museiverksamheten såsom förmedling och bevarande, som även de är givna delar av museiverksamheten, nämns dock i samtliga planer. Samlande kan underförstått finnas inbäddat i uttryck som dokumentation, kunskapsuppbyggnad, bevarande och ”aktiv samlingsförvaltning”. I 6 av de 20 kulturplanerna uttrycker regionerna en vilja i texten om att museerna fortsatt ska berika samlingarna. I vilken mån förekomsten respektive avsaknaden av en skrivning om samlandet påverkar museernas prioritering av verksamhet och återslag kan utforskas vidare.

Genom inrättandet av museilagen har de allmänna museerna fått samhällets uppdrag att göra urval och samla och samtidigt är det inte ovanligt att de kommunicerar att de inte har möjligheterna att uppfylla detta grunduppdrag. Vi kan dock konstatera att insamling och dokumentation pågår i landet, om än i något olika omfattning. I det sammanhanget sticker insamlingen av de fynd som kommer

⁷⁴ Västmanlands läns museum, s. 15.

⁷⁵ De webbsidor som vi tagit del av finns listade separat i referensförteckningen.

⁷⁶ Se exempelvis webbsidorna för Östergötlands museum samt Gotlands museum.

⁷⁷ Se Bohusläns museum och Stockholms läns museum.

⁷⁸ Se Sörmlands museum och Upplandsmuseet.

⁷⁹ Se exempelvis Västergötlands museum, Norrbottens museum samt Västerbottens museum.

från en arkeologisk kontext särskilt ut. Ett systematiskt insamlande har pågått sedan länge och pågår fortsatt.

En diskussion kring vilka möjligheter det finns hos regionmuseerna att uppfylla samlandeuppdraget, oavsett om det är ett formellt uttryckt eller underförstått uppdrag, kan behöva initieras. Vår sammanställning har inte haft till syfte att göra iakttagelser om förutsättningar för genomförande av uppdraget att samla och dokumentera. Vi har gjort observationer kring planer och policyer, men inte tittat närmare på frågor om kompetens eller ekonomiska förutsättningar. Vi har dock noterat att såväl museilagen som dess förarbeten är tydliga i sina skrivningar om att museiverksamhet kräver hög kompetens. I artikeln *Framtidsmedvetande på museer* menar initierade museiforskare att det finns ett uttryckt behov att höja kapaciteten för ett ökat och fördjupat framtidsmedvetande hos de intervjuade läns- och regionmuseerna som artikeln baseras på.⁸⁰ Det är en av de kompetenser som bör leda till framåtsyftande inomsektoriella samtal och genomtänkta hållbara insamlingsstrategier. Så även för väl underbyggda förhandlingar om kort- och långsiktiga kostnader för insamling.

⁸⁰ Högberg m.fl. 2022, s. 15–19.

3. Slutord

3.1 Att samla och dokumentera är ett samhällsuppdrag

Insamling av föremål och information, som är knuten till olika objekt eller till immateriella företeelser, är ett bärande verksamhetskoncept för de institutioner vi i samhället sedan flera hundra år valt att kalla museer. Genom antagandet av museilagen 2017 har det fastställts som en av de allmänna museernas uppgifter. I arbetet med denna text har vi sett en förskjutning i språkbruket kring museiverksamhet under de senaste 30 åren, från minnesinstitutioner till kunskapsinstitutioner.

Sett till den aktuella museidiskursen tycks museisektorn vara överens om att uppdraget ”att samla” är viktigt och att samlandets framtida tänkta funktioner och konsekvenser för samhället är kända. Vid Riksantikvarieämbetets webb-sända Museipanel i mars 2023 diskuterades kort kring samlande och samlingar. Paneldeltagarna resonerade kring att samlandet under en period varit förknippat med negativa förtecken, beskrivet genom ord som belastande och dyrt. Men de menade att så fort diskussionen om samlingarna och innehållet i samlingar och deras värde startar så öppnar det många viktiga frågeställningar som rör kulturarvet.⁸¹ Vår bedömning är att det finns ett betydande inomsektoriellt intresse för fördjupade samtal om uppdraget att samla och dokumentera. Intresset går att följa i aktuella forskningsarbeten och i den pågående museidebatten.⁸²

Genom antagandet av museilagen har de allmänna museerna fått samhällets uppdrag att göra urval och samla. Samtidigt är det inte ovanligt att museer kommunicerar att de inte har möjligheterna att uppfylla detta grunduppdrag. Insamling och dokumentation pågår dock, om än i något olika omfattning. I det sammanhanget sticker insamlingen av de fynd som kommer från en arkeologisk kontext särskilt ut. Ett systematiskt insamlande har pågått sedan länge och pågår fortsatt.⁸³ I avhandlingen *Kulturarvsparadoxen* har Vivian Smits utforskat

⁸¹ Omvärld och insikt – Museipanelen – 31 mars 2023.

⁸² Se exempelvis Högberg m.fl. 2022; Göteborgs kulturförvaltning, 2021; Nilsson, 2023; Gordan, 2023. Vikten av museisamlingarna som källmaterial poängteras till exempel i antologin Ek-Nilsson & Nordquist (red.), 2020.

⁸³ ”Under 2023 tar Västerbottens museum dock inte emot gåvor av kulturhistoriska föremål, fotografi, film, arkivhandlingar, textilier och böcker. Arkeologiskt material eller gåvor av konst tar vi fortsättningsvis emot. Anledningen till beslutet är att vi under året behöver ägna vår tid till hantering av museets arkiv och samlingar, såsom omhändertagande av tidigare gåvor, och kan därför inte handlägga nya gåvor parallellt.” Västerbottens museum, 2023, *Nyheter*.

processerna från arkeologisk undersökning till museiförvärv. Bland annat beskriver hon museernas medverkan i tillståndsprocesserna på följande sätt:

”I kontakterna med länsstyrelsen förekommer det att museernas kunskaps- och utvecklingsbehov eller samlingsförvaltning och insamling diskuteras, men det är sällsynt och sker då enbart på handläggarnivå och i anslutning till enskilda undersökningar...”⁸⁴

Frågan som infinner sig är då hur museerna har möjlighet att påverka vad som kommer samlas in från utgrävningsverksamheten och i förlängningen fyndfördelas. Smits menar i sin avhandling att museernas inflytande över urvalet rör sig från mycket lite till inget alls.⁸⁵

Genom att samla in bygger museer ett kulturellt kapital som växer med tiden. Tillväxten är inte nödvändigtvis fysisk, utan framför allt kunskapsmässig. Det instrumentella värdet av kontinuerlig insamling är kanske viktigare än vi hittills trott, särskilt i ett samhälle som av många uppfattas förändras i en allt högre takt.

I ett hållbart samhälle, som har en förmåga att ständigt utvecklas och stå emot påfrestningar, nu och i framtiden, har museernas samlande verkligen en roll. ”Att samla” är ett kunskapsuppdrag och ett bevarandeuppdrag integrerat. Insamlande är ett sätt för samhället att skydda kultur- och naturarvet, och samtidigt ett sätt att främja många andra hållbarhetsmål kring lärande, vetenskap, innovation och social sammanhållning.

Museernas samlande är en pågående kulturarvsskapande verksamhet. Museer är i sig ett levande kulturarv som ständigt utvecklas genom att upprätthålla en tradition av kunskapsbyggande och samlande. Denna roll bidrar till en kontinuitet och en långsiktighet i samhället, som få andra institutioner står för.

3.2 Identiteten som kunskapsinstitution och relationen till bildnings- och forskningspolitiken

Under arbetet med denna text har vi gång på gång noterat kopplingen mot samhällsuppgifter som gäller folkbildning, utbildning, och forskning. Det framgår i olika skrivningar om museer och i museernas presentation av sig själva. Samtidigt konstaterar vi att museernas verksamhet i Sverige renodlat sorteras under kulturområdet och kulturbudgeten.⁸⁶ Följaktligen sker återrapportering av verksamheten utifrån de mål samhället har för kulturpolitik. Museernas bidrag till

⁸⁴ Smits, 2022, s. 145.

⁸⁵ Smits, 2022, s. 147.

⁸⁶ Undantaget museer integrerade i universitet och verksam museer.

bildning och kunskapssamhällets infrastruktur blir därigenom osynlig eftersom det inte finns några incitament för uppföljning av måluppfyllelse.

Under 1970-talets omfattande reformering av samhället fördes resonemanget om en uppdelning där museerna skulle svara för folkbildning och tillhandahålla källmaterial för forskarsamhället, med dess utgångsplattform från universiteten. Modellen lever i viss mån kvar genom lagstiftarens formulering i 8 § i museilagen, där det framgår att ett museum ska bidra till forskning och annan kunskapsuppbyggnad. Inom museerna diskuteras dessa frågor bland annat genom samman slutningen Forskning på museer (FOMU) liksom inom Museiarkeologiska branschorganisationen (M-ARK), som samordnar museer som utför arkeologiska utgrävningar efter tillståndsgivning av länsstyrelserna.

Uppdelningen genomfördes, men frågan är om den lett till en s.k. moment 22-situation. Museiverksamhet har flera identiteter och funktioner, men sorteras ensidigt till kulturområdet och förefaller frikopplad från utbildnings- och forskningspolitiken. Sett till museiverksamhetens bidrag till ett hållbart samhälle skulle därför museerna kunna relateras till alla de politikområden som tar upp sociala, ekonomiska och ekologiska frågor där museerna har samhällsuppdrag.

För att museer på ett verkligt kraftfullt sätt ska kunna understödja en hållbar samhällsutveckling behövs en ökad sektorsövergripande samverkan och en överbyggnad av stuprör. Det är exempelvis alltför vattentäta skott mellan politikområdena utbildning och kultur (bildning och folkbildning) för att verkligen få kraft i museernas bidrag till samhällets hållbara utveckling.

3.3 Insamling som ett hållbarhetskoncept

I den internationella hållbarhetsdiskussionen i museisektorn framhålls vikten av att se museernas verksamheter i vågskålar, där det både finns sådant som främjar hållbarhetsmålen och sådant som motverkar hållbarhetsmålen.⁸⁷

Förhållandet mellan att bevara kulturarvet och samtidigt bevara naturen och klimatet, är en intrikat frågeställning. Tanken om ständig tillväxt kan knappast ses som oproblematiserad. Allt som museer samlar in, vare sig det är stora eller små föremål eller digital dokumentation av vittnesbörd om människor, kräver resurser från samhället och belastar miljön. Inte bara en gång utan under lång tid.⁸⁸

Det förefaller samtidigt finnas ett direkt värde av ett insamlingsarbete. Värdet kan beskrivas i nyttotermer. Kontinuerligt insamlat material är en värdefull resurs för nutida och framtida bildning, vetenskap och rekreation. Luckorna i ett insamlat

⁸⁷ McGhie, 2019, s. 46.

⁸⁸ Detta diskuteras exempelvis i Jones, 2018.

material kan i bästa fall användas för att studera fenomen och få syn på utvecklingsområden i samhället.⁸⁹ I sämsta fall kan luckorna utgöra ett hinder för inkludering och mångfald och bidra till individers och gruppers utanförskap och marginalisering. Det är i insamlingsprocessen som det kulturella kapitalet kan byggas på, luckorna utforskas och bilden av kultur kan skifta karaktär.

Sett till museernas bidrag till kunskapssamhällets infrastruktur, till bildning, till långsiktighet och till individernas välbefinnande kan det möjligen sägas att det är inom den sociala hållbarheten som museerna och deras samlingar (och därmed även insamlandet) har som mest tyngd i vågskålens bidrag till hållbarhetsmålen. Institutet för framtidsstudier beskriver begreppet ”social hållbarhet”:

”Med ett socialt hållbart samhälle avses vanligen ett jämlikt och jämställt samhälle där människor lever ett gott liv med god hälsa, utan orättfärdiga sociala och ekonomiska skillnader. Ett samhälle där människor känner tillit till och förtroende för samhälleliga institutioner och varandra och är delaktiga i samhällsutvecklingen.”⁹⁰

Forskaren och museidebattören Klas Grinell påpekar att de samhällsekonomiska vinsterna av att genomföra förbättringar på museiområdet inte tas upp i museiutredningarna och att nyttan med museernas aktiviteter är vagt beskrivna.⁹¹ Inom museisektorn internationellt är diskursen om museernas bidrag till samhällets hållbara utveckling välutvecklad. Denna kunskap kan användas av samhällsplanerare för att förstå nyttorna och utmaningarna med insamlande som en nyckelprocess hos museer i samhället.

För att verkligen utgöra ett hållbart koncept behöver samhället se museernas insamlande i ett framtidsmedvetet och tvärasektoriellt perspektiv. ”Att samla” består av två integrerade uppdrag: kunskapsuppdraget och bevarandeuppdraget. I detta uppdrag är det museernas expertis som avgör i viktiga avvägningar, dels i urvalsprocesserna, dels i bevarandemålen och även i balansen mellan insamling, resursanvändning och avyttring. Det är också ett uppdrag som inte befinner sig isolerat i en strikt museal kontext, utan som understödjer flera av de globala och nationella målen som förväntas leda till ett hållbart samhälle.⁹² Samtidigt som museer i museidebatten anses vara samhällsviktiga för en hållbar utveckling kan vi

⁸⁹ Se även resonemang om hur samlandets historia varit delaktigt i formandet av kulturhistorien i Ljunge, 2023, s. 21–22.

⁹⁰ Institutet för framtidsstudier.

⁹¹ Grinell, 2023, s. 21–22.

⁹² Se begreppsgenomblick s. 46.

konstatera att museernas verksamheter inte omnämns som en av resurserna i den nationella strategin för hållbar regional utveckling 2021–2030.⁹³

3.4 Uppföljning som ett verktyg för utveckling

Hur det i praktiken förhåller sig med genomförandet av insamlingsuppdraget är inte känt, då den systematiska uppföljningen är svag, i det närmaste obefintlig. Därför bör insamling uppmärksammas tydligare i uppdragsdialoger och återrapportering.

Frågor kring uppföljning, återrapportering, analys och nyckeltal landar i följdfrågor som: uppföljning för vem, varför, nytta och kostnad? En uppföljning kan vara kvantitativ eller kvalitativ. I vårt samhälle och samtid är både kvalitativa och kvantitativa data viktiga verktyg för samhällsplaneringen. I rapporten *Att belägga museers värde* konstaterar Grinell att:

”[b]risten på tillräcklig statistik och uppföljning är närmast universell i diskussioner om museers samhällsvärde”.⁹⁴

Sveriges Museer följer dock bland annat upp insamlingsuppdraget i enkäter till sina medlemmar. De för i första hand diskussion om insamling utifrån förutsättningarna för genomförandet och det ekonomiska perspektivet, vilket går att utläsa i exempelvis rapporter som *Museer under press* och *Museerna och kapitalet*.⁹⁵

Fokus i uppföljningen från Myndigheten för kulturanalys är ligger på museernas förmedlingsuppdrag och antal personer som tar del av museiverksamheten, samt på fakta kring ekonomi och personal. Sannolikt bygger statistikinhämtningen på idén om att ett museibesök dels leder till kulturupplevelser och dels till någon form av bildning. Vår observation är att museerna inte rapporterar mot något politiskt mål som relaterar till uppbyggnaden av samhällets kollektiva minne och kunskapsuppbyggnad. Därför efterfrågas heller inte någon systematisk uppföljning av den verksamheten från museerna, varken kvalitativt eller kvantitativt. Det förefaller nästan som att det uppdraget uppfattas vara så självklart att det inte anses behöva uttryckas eller följas upp. Hur det faktiskt förhåller sig med genomförandet av insamlingsuppdraget är därmed inte känt. Någon analys av hur frekvent samlingarna används för kunskapsuppbyggnad och forskning görs inte heller.

Spelar det någon roll? Ja, såtillvida att ett av grunduppdragen blir osynliga. Osynligheten kan bland annat leda till att samhällets och museiprofessionernas

⁹³ Skr. 2020/21:133.

⁹⁴ Grinell, 2023, s. 22.

⁹⁵ Sveriges Museer, 2021 samt Sveriges Museer, 2023a.

samtal om insamling inte ges det utrymme det förtjänar. För möjligheten till en inomsektoriell utveckling har behovet av fördjupande analyser lyfts fram.⁹⁶

Förvärv, undersökning och kunskapsuppbyggnad är viktiga byggstenar i museilagen och kan framgent utgöra underlag för en uppföljning utifrån lagens tillämpning.

Det tekniksprång som kulturarvssektorn och museerna står inför, genom utforskandet av digitaliseringens möjligheter och verktyg som bygger på artificiell intelligens, kan komma att spela stor roll för överblicken av de allmänna museernas hela samlingsbestånd. En brasklapp i sammanhanget är att det kommer krävas stora arbetsinsatser kring att ta fram och digitalisera data kring samlingarna, som sedan kan bearbetas maskinellt. En tröst i sammanhanget är dock att vi under arbetets gång inte sett några indikationer på att museernas samhällsuppdrag är ifrågasatt, något som bland annat de årliga förtroendeundersökningarna SOM-institutet utför visar.⁹⁷ Vi kan därför förvänta oss att museer fortsatt är ett hållbart verksamhetskoncept för samhället för kommande generationer under mycket lång tid.

⁹⁶ Se exempelvis Borck, 2023.

⁹⁷ SOM-institutet, 2023.

Bilaga. Begrepp av betydelse för museernas arbete med insamling och dokumentation

Riksantikvarieämbetet är den myndighet som har ansvar för frågor om kulturarvet och museer. Till uppdraget hör att främja utvecklingen på området. Att arbeta med begrepp för att långsiktigt skapa samsyn kring sektorns språkbruk är en del av detta arbete. Nedan följer en genomgång av ett antal begrepp av betydelse för insamling och dokumentation.

Kunskapsinstitutioner, kunskapsuppdrag och kunskapsuppbyggnad

I propositionen *Kulturarvspolitik* (prop. 2016/17:116) framhålls museer som centrala i samhällslivet, som fria och självständiga **kunskapsinstitutioner**.⁹⁸ Museernas **kunskapsuppdrag** beskrivs som grundläggande, och den aktiva **kunskapsuppbyggnaden** som en av museernas kärnuppgifter, jämte vård av samlingar och publikt arbete. Museernas kunskapsuppdrag fastställs i museilagen (SFS 2017:563). Enligt 4 § i nämnda lag ska de allmänna museerna utifrån sitt ämnesområde bidra till samhällsutvecklingen, bland annat genom att främja kunskap. Dessutom ska ett museum, enligt 8 § i samma lag, bidra till forskning och annan kunskapsuppbyggnad, bland annat genom att ha hög kompetens inom sitt ämnesområde.

Vad ingår då i denna kunskapsuppbyggnad, som kunskapsinstitutionerna har ett kunskapsuppdrag om? Att delta i eller bedriva **forskning** framhölls i propositionen *Kulturarvspolitik* (prop. 2016/17:116) vara en del kunskapsuppbyggnaden.

”Med forskning avses ett systematiskt och metodiskt sökande efter ny kunskap som bedrivs av personer med relevant meritering och i enlighet med de normer som gäller för respektive vetenskapsområde. Att institutionerna ska bidra till forskning innebär inte att de i egen regi måste bedriva regelrätt forskning.”⁹⁹

Det är inte enbart forskning som avses med paragrafen. Även utvecklingsprojekt, populärvetenskapliga undersökningar, skildringar och dokumentation kan ingå i begreppet:

⁹⁸ Prop. 2016/17:116, s. 88–89.

⁹⁹ Prop. 2016/17:116, s. 201.

”Det kan också vara fråga om sådana praktiker som dokumentationsprojekt i syfte att skapa underlag för systematisk kunskap.”¹⁰⁰

I förarbetena till 8 § i museilagen konstateras att kunskapsuppbyggnad dels kan ses som en egen verksamhetsgren, dels som en förutsättning för all verksamhet på ett museum.¹⁰¹ Insamling eller utveckling av samlingar nämns inte specifikt som en del av kunskapsuppbyggnaden. Att välja ut och införliva föremål i samlingarna hör, enligt propositionen, till den aktiva samlingsförvaltningen.¹⁰²

Vad gör då museer när de ”skapar underlag för systematisk kunskap”, om inte samlar? I skriften *Handbok för kunskapsuppbyggande samlingsförvaltning* från 2021 diskuteras innebörden av de begrepp som introducerats i propositionen *Kulturarvspolitik* och som formaliserats genom museilagen. Diskussionen visar på att förståelsen av dessa nyckelbegrepp är fortsatt under utveckling. I skriften har de två begreppen kunskapsuppbyggnad och samlingsförvaltning sammanförts. I en schematisk beskrivning av museernas verksamheter har det formella arbetsmomentet ”förvärv” grupperats under samlingsförvaltningen,¹⁰³ medan insamlingsarbetet har kopplats till forskning och kunskapsuppbyggnad:

”Forskning om samlingar är också nära kopplad till den insamlande verksamheten. Varje nytt föremål eller fenomen som museet väljer att förvärva eller behandla genererar i sig en rad kunskapsuppbyggande processer. Museet behöver rutiner för att se till att den kunskap som genereras i detta arbete blir del av den gemensamma kunskapsuppbyggnaden.”¹⁰⁴

Vidare framhålls:

”Det som betecknar kunskapsuppbyggnad är en sammankoppling mellan separata informationsenheter som sammantaget ger ett ökat kunskapsinnehåll. Både dokumentation av ny information och tolkning av befintlig information är i den meningen kunskapsuppbyggnad.”¹⁰⁵

¹⁰⁰ Prop. 2016/17:116, s. 201.

¹⁰¹ Prop. 2016/17:116, s. 103–105.

¹⁰² Prop. 2016/17:116, s. 106.

¹⁰³ Göteborgs kulturförvaltning, 2021, s. 12.

¹⁰⁴ Göteborgs kulturförvaltning, 2021, s. 13.

¹⁰⁵ Göteborgs kulturförvaltning, 2021, s. 14.

Bildning och folkbildning

Bildning som begrepp förekommer ett flertal gånger i Sveriges kulturpolitiska mål. Till kulturpolitiken hör främjande av allas möjlighet till kulturupplevelser, **bildning** och till att utveckla sina skapande förmågor. De nationella kulturmiljömålen är vägledande på regional och kommunal nivå, och här lyfts kulturmiljön fram som en källa till kunskap, bildning och upplevelser. Steget att även se museernas samlingar som en källa för bildning är mycket kort.¹⁰⁶

Nationalencyklopedin förklarar i en längre artikel ”bildning” som ett centralt begrepp i debatter inom skola och universitet, samt som en motsats till utbildning och specialisering. Intressant är att ordet saknar motsvarighet i exempelvis engelskan. Bildning, förklaras i artikeln, förefaller handla om individers och grupper utveckling och förutsätts ge människor en orientering i samhället.¹⁰⁷ I samma artikel nämns **folkbildning** kopplat till ”allmänbildning”, där ”folket” förklaras handla om de befolkningsgrupper som inte fått del av högre utbildning. Folkbildning som politiskt ansvarsområde hör till utbildningsdepartementet, målet är att ge alla möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och för delaktighet i samhället.¹⁰⁸

I propositionen *Kulturarvspolitik* (prop. 2016/17:116) beskrivs kulturarvet kunna bidra till viktiga värden i samhället, som kunskap och bildning.¹⁰⁹ På så sätt kopplar kulturpolitikens mål om bildning till de allmänna museernas kunskapsuppdrag.

Samla, förvärva, dokumentera

De allmänna museerna är de samhällsinstitutioner, jämte arkiv och bibliotek, som samlar in objekt eller företeelser som har betydelse för förståelsen av tidens förlopp och centrala händelser. Som beskrivet ovan kan insamling ses som en del av museernas kunskapsuppdrag. Museerna gör urval, utforskar och bevarar objekt och företeelser för framtiden. Flera begrepp används för att beskriva den verksamheten.

Samla in, som exempelvis i Icom:s museidefinition: ”[e]tt museum är en permanent institution utan vinstintresse som bidrar till samhället, som forskar, samlar in, bevarar, uttolkar och ställer ut materiellt och immateriellt

¹⁰⁶ Se exempelvis SOU 1994:51, s. 22–23, där bildning framhålls vara en slags nyckel till samhällets kollektiva minne, vilket i sin tur beskrivs ge en struktur och en ram åt samhället.

¹⁰⁷ Nationalencyklopedin, *Bildning*.

¹⁰⁸ Regeringskansliet, *Mål för folkbildningspolitiken*.

¹⁰⁹ Prop. 2016/17:116, s. 61.

kulturarv...”.¹¹⁰ I listan av viktiga samhällsfunktioner har Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) listat bland annat kulturarv, där det står ”[d]en viktiga samhällsfunktionen avser förmågan att samla in, skydda och bevara det materiella, immateriella och digitala kulturarvet och dokumentation av kulturarvet samt upprätthålla verksamheter vid museer, bibliotek och arkiv”.¹¹¹

Förvärva, som i 2 § museilagen: ”[m]ed ett museum avses i denna lag en institution som är öppen för allmänheten och som förvärvar, bevarar, undersöker, förmedlar och ställer ut materiella och immateriella vittnesbörd om människan och människans omvärld”. I författningskommentarerna till museilagen förtydligar lagstiftaren: ”[m]ed förvärv avses här alla former av införlivande i samlingarna oavsett om de sker genom inköp, som gåvor eller t.ex. genom insamling”.¹¹²

Accession, som exempelvis i Spectrums process *Förvärv och accession*: ”[a]ccession har en mycket specifik innebörd som innebär etiska åtaganden att bevara objekt under lång tid och bör inte genomföras utan noggrant övervägande enligt museets fastställda förvärvspolicy”.¹¹³

Insamling. Till exempel skriver Nordiska museet på sin webbsida: ”[i]nsamling ingår i det långsiktiga arbetet att utveckla museets samlingar”.¹¹⁴

Museiverksamhet har funnits i någon form i flera hundra år, vilket ibland kan skönjas i det inomsektoriella språkbruket. Ord som ”förvärv” och ”accession” är inte så vanligt i dagens allmänna vardagliga språk, men förekommer i lagtext och författningar. Intressant att notera är att vid en slagning i Norstedts svenska synonymordbok på ordet förvärv förekommer ”accession” som synonym, men inte ”insamling”.¹¹⁵ Om man följer processerna i samlingsförvaltningsstandarden Spectrum kan museer samla in objekt på olika sätt, exempelvis till utställningar, till en samling eller till pedagogisk verksamhet. Förvärv avser överförande av äganderätt och sker efter en urvalsprocess medan accession syftar på att objektet som förvärvats införlivas i samlingen, bland annat genom att tilldelas ett unikt nummer.¹¹⁶

Insamling på museer kan ske tematiskt, ämnesinriktat, vara fokuserat på luckor eller kompletteringar. Samlingarna kan utökas med arkeologiska föremål genom fyndfördelningsprocessen eller berikas genom forskning och den efterforskning

¹¹⁰ Svenska Icom, *ICOM:s Museidefinition*.

¹¹¹ MSB, 2023, s. 19.

¹¹² Prop. 2016/17:116 s 198.

¹¹³ Collections trust, *Förvärv och accession*.

¹¹⁴ Nordiska museet, *Insamling*.

¹¹⁵ *Norstedts svenska synonymordbok*, 2009.

¹¹⁶ Collections trust, *Förvärv och accession*.

som sker vid exempelvis utställningar, utlån, samlingsöversyner eller proveniensutredningar. Den kunskap som genereras i allt det arbete som ett museum bedriver kan också ses som en form av samlande, när informationen dokumenteras, sparas och görs sökbar i museernas samlingsförvaltningssystem.¹¹⁷ Dokumentation av museernas förmedlings- och utställningsarbete, inventeringar och utredningar kan alltså ses som en form av kunskapsinsamling, där det skapas (ofta digitalt) material som så småningom bygger på lagren av insamlad och bearbetad kunskap.

Insamlande kan således ske mer eller mindre aktivt, där **aktiv insamling** sker utefter en på förhand fastställd strategi och förvärven görs systematiskt för att uppfylla verksamhetens mål. **Passiv insamling** sker ad-hoc, där förvärven mera styrs av enskilda händelser, exempelvis en gåva eller ett erbjudande utifrån.

Insamlande kan vara en del av andra kodifierade begrepp, exempelvis **utveckling av samlingar, bevarande, aktiv samlingsförvaltning**, liksom **digitisering, dokumentation** och **samtidsdokumentation**.

I propositionen *Kulturarvspolitik* (prop. 2016/17:116) framhålls angående utveckling av samlingar:

”För att utveckla samlingarna krävs, som flera remissinstanser påpekar, goda möjligheter att arbeta aktivt med accession av nya föremål, samtidsdokumentation och förvärv.”¹¹⁸

Bland de offentliga dokument som beskriver museiverksamhet finns Unescos rekommendation om skydd för och främjande av museer och samlingar. Museernas huvudsyfte, enligt rekommendationen, handlar om deras sociala roll samt bevarandet av natur- och kulturarvet.¹¹⁹ I uppmaningen till medlemsländerna står bland annat att ländernas aktiva strategier för museiverksamhet ska ta upp:

”bevarande, forskning, utbildning och kommunikation som anpassas till lokala sociala och kulturella förhållanden för att ge museer möjlighet att skydda natur- och kulturarvet och föra det vidare till kommande generationer.”¹²⁰

I förklaringen om museernas huvuduppgifter står att förvärv är en av aktiviteterna som ingår i ”bevarande”, jämte exempelvis samlingsförvaltning, riskhantering och arbete med regelrätta inventarieregister.¹²¹ Förvärv till en museisamling kan alltså ses som bevarande, och ett sätt för samhället att skydda kulturarvet. En liknande

¹¹⁷ Jämför Göteborgs kulturförvaltning, 2021, s. 24.

¹¹⁸ Prop. 2016/17:116, s 107.

¹¹⁹ Unesco/Svenska Unescorådet, 2016, artikel 30.

¹²⁰ Unesco/Svenska Unescorådet, 2016, artikel 24.

¹²¹ Unesco/Svenska Unescorådet, 2016, artikel 7 och 8.

underliggande innebörd av ”bevarande” har noterats av Vivian Smits i hennes avhandling *Kulturarvsparadoxen: Om uppdragsarkeologin och kulturarvets användning i samtiden*, där hon skriver:

”Möjligheten att styra insamling av uppdragsarkeologiska objekt begränsas av det uppdragsarkeologiska systemets struktur, vilket innebär att samlandet som sådant i huvudsak är reaktivt. Bevarandet har blivit lika med ett samlande.”¹²²

Digitisering av de befintliga samlingarna är ett slags insamlingsarbete då det i processen dels skapas nya (digitala) objekt, dels att det sker en berikning av den befintliga samlingen (metadata).¹²³

Dokumentation som begrepp kan avse såväl handlingen eller processen (att dokumentera) som produkten som skapas i processen (dokument). Dokumentation är ofta centralt i museipersonalens arbete, men det skiljer sig åt vad olika professioner avser med begreppet. Med begreppet samtidsdokumentation avses till exempel ofta insamling av ett immateriellt kulturarv i form av berättelser och skildringar,¹²⁴ medan till exempel konserveringsdokumentation handlar om att beskriva hur ett objekt ser ut, dess tillstånd och vad som görs och inte görs med objektet av de människor som hanterar och förvaltar det.¹²⁵ Dokumentation kan således ses som en del av kunskapsuppbyggnadsprocessen där det både skapas nytt insamlat material och där det befintliga insamlade materialet berikas och byggs på.

Aktiv samlingsförvaltning

Begreppet **aktiv samlingsförvaltning** etablerades i förarbetena till museilagen. I propositionen *Kulturarvspolitik* (prop. 2016/17:116) beskrevs att förädling och lämplig användning av samlingar avsågs med regleringen. Här framkom även att flera av remissinstanserna, till exempel Vetenskapsrådet och Sörmlands museum, lyft fram att museernas behov av en löpande accession borde ha en mer framskjuten plats i överväganden om aktiv samlingsförvaltning. Även om det i förslaget trycktes särskilt på frågor om gallring gällande begreppet, står också:

”För att nå dessa mål behövs en väl sammansatt och omhändertagen samling som också kan tillföras nya föremål löpande.”¹²⁶

¹²² Smits, 2022, s. 151.

¹²³ Digisam, 2021.

¹²⁴ Se exempelvis Riksantikvarieämbetet, 2023b, s. 15–16.

¹²⁵ Se exempelvis standarden SS-EN 16853:2017.

¹²⁶ Prop. 2016/17:116, s. 107.

Begreppet är fortfarande relativt nytt och under utveckling. I Västra Götalandsregionen beskrivning av aktiv samlingsförvaltning ingår exempelvis ”löpande tillförsel av föremål” som en av de processer som begreppet omfattar.¹²⁷ Framöver kan det vara intressant att resonera kring om det finns en koppling mellan aktiv samlingsförvaltning och ”aktiv insamling”.

Samhällets kollektiva minne

Museer har av det offentliga ofta beskrivits som en del av **samhällets kollektiva minne**. I betänkandet *Minne och bildning: Museernas uppdrag och organisation* från 1994, underströks museernas roll som kollektivt minne jämte arkiv och bibliotek.¹²⁸ Riksantikvarieämbetet har de senaste åren vid flertal tillfällen benämnt museer som **minnesinstitutioner**.¹²⁹ Begreppet ”samhällets kollektiva minne” användes även i propositionen *Kulturarvspolitik* (prop. 2016/17:116), men ett långt större fokus låg på att beskriva museer som kunskapsinstitutioner. I propositionen hänvisades främst till tidigare utredningar vad gäller begreppet ”kollektivt minne”, och försök gjordes att förklara hur det kollektiva är mångfacetterat:

”Ett aktivt utbildnings- och bildningsarbete behövs också för att ge enskilda möjlighet att skapa reflekterande förhållningssätt till samhällets kollektiva minnen och till de berättelser om ursprung och tillhörighet vi alla är omgivna av.”¹³⁰

”Tilltron till kulturarvets förmåga att förankra människor i en kollektiv identitet och att bidra till gemenskap har varit stark. [...] fortfarande framhålls dessa värden ofta även om perspektiven, som nämnts ovan, har förskjutits mot en öppnare syn på hur människor tillägnar sig kollektiva identiteter och vilka grupper de väljer att tillhöra. I dag lyfts ofta kulturarvet fram som vad man kan kalla byggstenar i identitetsskapande processer, inte som något en gång för alla givet.”¹³¹

¹²⁷ Västra Götalandsregionen/Kulturutveckling, 2022.

¹²⁸ SOU 1994:51, s. 42.

¹²⁹ Se till exempel: ”K-samsök tillgängliggör kulturarvsdata från svenska museer och andra minnesinstitutioner.” (Riksantikvarieämbetet 2023a); ”Detta tema riktar sig till forskning om pedagogiska verksamheter på museer och andra minnesinstitutioner.” (Riksantikvarieämbetet 2022a, s.11); ”I egenskap av minnesinstitution utgör regionmuseerna del av en infrastruktur för att förvalta och bevara det kollektiva minnet i samhället. Det i sin tur kan ses som en delmängd i samhällets större infrastruktur för kunskapsproduktion och forskning.” (Riksantikvarieämbetet 2021a, s. 33).

¹³⁰ Prop. 2016/17:116, s. 63.

¹³¹ SOU 1994:51, s. 65–66.

Begreppet återaktualiserades i Sveriges Museers kommunikation under 2023. I ett nyhetsinslag om skydd av kulturarv vid kris, berättade Niklas Cserhalmi, ordförande för Sveriges Museer, att museer är för samhället det som fotoalbumet är för familjen, i talesättet om vad man skulle rädda om det börjar brinna.¹³² Andra exempel på hur museisektorn själv använder minnesbegreppen finns i Riksantikvarieämbetets rapport *Genomlysning av förutsättningarna för de regionala museernas verksamhet*, där Kalmar läns museum och Stockholm läns museum beskriver sin insamlade verksamhet som ett bidrag till uppbyggandet av samhällets kollektiva minne.¹³³

En mera filosofisk diskussion är hur beskrivningen av museer som minnesinstitutioner och samlingar som samhällets kollektiva minne kan förhålla sig till museer som förändringsaktörer, där bevarande i sig är ett skapande av kulturarv.¹³⁴

Ett hållbart samhälle

Propositionen *Kulturarvspolitik* (prop. 2016/17:116) lyfter fram att kulturarvet kan vara en avgörande resurs i byggandet av **ett hållbart samhälle**.¹³⁵ Någon officiell definition av begreppet går inte att hitta med enkelhet. Den inom museivärlden ofta anlitade hållbarhetskonsulten Caitlin Southwick, har påpekat att det inte går att veta hur ett hållbart samhälle ser ut, men att det inte ska stoppa människor att arbeta för sina visioner.¹³⁶

Begreppet ”hållbart samhälle” kopplar starkt till **hållbar utveckling**, där den kanske mest spridda beskrivningen finns i Brundtland-rapporten från 1987:

”en utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov”.¹³⁷

I sin hållbarhetstermlista beskriver Institutet för språk och folkminnen (Isolf) att begreppet hållbarhet är centralt i Agenda 2030, och innefattar tre integrerade

¹³² *Om kris inträffar: Det krävs för att skydda Sveriges kulturarv*, 2023-02-10.

¹³³ Riksantikvarieämbetet 2021a, bilaga 2, s. 28.

¹³⁴ Se Crane, 2011, s. 99–100: ”Museums came to represent a stable reference point of cultural heritage and a measure of man’s wisdom. But museums also became, ironically, the institutions most clearly committed to representing the mechanisms of change [...] I want to emphasize how museums have been created to capture a moment of creativity or cultural significance [...] But we might suggest as well that forgetting is a naturally occurring process which museums disturb [...] Preservation deliberately interrupts time’s natural order”.

¹³⁵ Prop. 2016/17:116, s. 67.

¹³⁶ Southwick, 2022.

¹³⁷ Förenta Nationerna, 1987.

dimensioner: ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet.¹³⁸

Riksantikvarieämbetets skrift *Räkna med kulturarvet* framhåller att kulturarv bidrar till alla tre aspekterna.¹³⁹ I beskrivningen av begreppet i Nationalencyklopedin står att:

”det råder bred enighet om att en hållbar utveckling bör vara det övergripande målet för samhällsutvecklingen lokalt och globalt.”¹⁴⁰

Av ovanstående kan härledas att ett hållbart samhälle har, både på lokal och global nivå, förmågan att ständigt utvecklas och stå emot påfrestningar, nu och i framtiden, oavsett om påfrestningarna är sociala, ekonomiska eller miljömässiga.

¹³⁸ Isof, 2022.

¹³⁹ Riksantikvarieämbetet, 2023c.

¹⁴⁰ Nationalencyklopedin, *Hållbar utveckling*.

Referenser

- Ahnlund Berg, Charlotte. 2023. ”Äldre byggnadstekniker som inspiration för hållbarhet i dag”. *K-blogg*. 2023-02-06. <https://k-blogg.se/2023/02/06/aldre-byggnadstekniker-som-inspiration-for-hallbarhet-i-dag/> (2023-12-13)
- Arcadius, Kerstin. 1997. *Museum på svenska. Läns museerna och kulturhistorien*. Diss. Nordiska museets Handlingar 123. Lunds universitet.
- Borck, Larissa. 2023. ”Debatt: Kan museisektorn gå från statistiska mätvärden till meningsfull förändring?”. *Magasin K*, 2023-01-31. https://magasink.se/2023/01/kan-museisektorn-ga-fran-statistiska-matvarden-till-meningsfull-forandring (2023-12-13).
- Collections trust. *Förvärv och accession*. <https://collectionstrust.org.uk/spectrum/procedures/acquisition-and-accessioning-spectrum-5-0/?tr=sy> (2023-12-14).
- Crane, Susan A. 2011. ”The conundrum of ephemerality: Time, memory and museums”. I: Sharon Macdonald (red.) *A companion to museum studies*. Chichester, Wiley Blackwell.
- Digisam. 2021. *Termlista*. <https://www.digisam.se/wp-content/uploads/2021/04/Digisams-termlista.pdf> (2023-12-13).
- Dir. 2014:8. *Översyn av den statliga museipolitiken*.
- Ek-Nilsson, Katarina & Nordquist Gullög (red.). 2020. *Stort, smått, fint och fult: museisamlingar en nödvändig källa till kunskap*. Stockholm, Svenska humanistiska förbundet.
- Europeana. 2022. *Digital Sobriety and GLAMs: a new challenge*. Webinarium. <https://pro.europeana.eu/event/digital-sobriety-and-glams-a-new-challenge> (2023-12-13).
- Evasdotter Birath, Katarina. 2021. *Att samla en pandemi. En kvalitativ intervjustudie om svenska museers samtidsdokumentation av vardagslivet under coronapandemin*. Masteruppsats, Institutionen för ABM. Uppsala universitet. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-446872> (2023-12-13).
- Förenta Nationerna. 1987. *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. <https://digitallibrary.un.org/record/139811?v=pdf> (2023-12-14).

- Gordan, Rebecka. 2023. "Vårt insamlingsarbete är samhällsbärande". *Magasin K*, 2023-02-15. <https://magasink.se/2023/02/vart-insamlingsarbete-ar-samhallsbarande/> (2023-12-13).
- Gotlands museum. 2023. *Coronaberättelser*.
<https://www.gotlandsmuseum.se/kunskap-och-forskning/projekt/avslutade-projekt/coronaberattelser/> (2023-12-13).
- Grinell, Klas. 2023. *Att belägga museers värde: En kunskapsöversikt*. Göteborgs Stads kulturförvaltning. <https://goteborg.se/wps/portal/start/uppleva-och-gora/kultur/museer-och-konsthall/rapporter-for-museer-och-konsthall> (2023-12-13).
- Göteborgs kulturförvaltning. 2021. *Handbok för kunskapsuppbyggande samlingsförvaltning*. Göteborg.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-107885> (2023-12-13).
- Högberg, Anders, Wollentz, Gustav & Holtorf, Cornelius. 2022. "Framtidsmedvetande på museer. Några svenska läns museer i fokus" I: *Nordisk Museiologi*, 34(2):5–22. <https://doi.org/10.5617/nm.10068> (2023-12-13).
- Icom-Comcol (ICOM International Committee for Collecting). *About*.
<https://comcol.mini.icom.museum/solidarity-project/solidarity-project/> (2023-12-13).
- Institutet för framtidsstudier. *Det socialt hållbara samhället*.
<https://www.iffs.se/forskning/forskningsomraden/det-socialt-hallbara-samhallet/> (2023-12-13).
- International Climate Control Conference*. 2022 (Youtube-video). KiCulture.
<https://www.youtube.com/watch?v=Yek1PXnZrlk> (2023-12-13).
- Isof (Institutet för språk och folkminnen). 2022. *Hållbarhet*.
<https://www.isof.se/vart-uppdrag/samarbeten/hallbarhetstermgruppen/hallbarhetstermlistan/termer/hallbarhet> (2023-12-13).
- Jones, Trevor. 2018. "A (practical) inspiration. Do you know what it costs you to collect?" I: Elizabeth Wood, Rainey Tisdale & Trevor Jones (red.). *Active collections*. New York, Routledge.
- Ljunge, Magnus O. 2023. *Alla dessa föremål. En handbok om flytt av museala samlingar*. Dalarnas museum.
<https://dalarnasmuseum.se/verksamhet/lardigmer/forskning/alla-dessa-foremal/> (2023-12-13).

- Länsmuseernas samarbetsråd. *Om Länsmuseernas samarbetsråd*.
<https://lansmuseerna.se/organisation/om-oss/> (2023-12-13).
- McGhie, Henry. 2019. *Museums and the sustainable development goals: A how-to guide for museums, galleries, the cultural sector and their partners*. Liverpool, Curating Tomorrow. <https://www.curatingtomorrow.co.uk/museums-for-sustainable-futures/> (2023-12-13).
- MSB (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap). 2023. *Lista med viktiga Samhällsfunktioner. Utgångspunkt för att stärka samhällets beredskap*.
<https://rib.msb.se/filer/pdf/29800.pdf> (2023-12-13).
- Myndigheten för kulturanalys. 2022. *Museer 2021*. Kulturfakta 2022:2.
<https://kulturanalys.se/publikation/museer-2021/> (2023-12-13).
- Myndigheten för kulturanalys. 2023. *Museer 2022*. Kulturfakta 2023:1.
<https://kulturanalys.se/publikation/museer-2022/> (2023-12-13).
- Nationalencyklopedin. *Bildning*.
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/bildning> (2023-12-13).
- Nationalencyklopedin. *Hållbar utveckling*.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/hållbar-utveckling> (2023-12-13).
- Nationalencyklopedin. *Koncept*.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/koncept> (2023-12-14).
- Nationalencyklopedin. *Museum*.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/museum> (2023-12-19).
- Nemo (Network of European Museum Organisations). 2023. *and... ACTION! Museums in the climate crisis*. <https://www.ne-mo.org/news-events/nemo-european-museum-conference/and-action-museums-in-the-climate-crisis> (2024-01-10).
- Nilsson, Karin. 2023. *Våra museer speglar en utdaterad syn på världen*. Debattartikel, Omvärld och insikt, Riksantikvarieämbetet, 2023-02-13.
<https://www.raa.se/omvarld-och-insikt/karin-nilsson-vara-museer-speglar-en-utdaterad-syn-pa-varlden/> (2023-12-13).
- Nordisk museumsförbund. 2023. *Konferensprogram. Tvärvägar – rörelse i tid, rum och tanke*. 14–16 september 2023.
<https://www.nordiskamuseiforbundet.se/program-for-konferensen/> (2023-12-13).

Nordiska museet. *Insamling*. <https://www.nordiskamuseet.se/kunskap-och-samlingar/insamling> (2023-12-13).

Norstedts svenska synonymordbok. 2009. Femte upplagan. Stockholm, Norstedts.

Om kris inträffar: Det krävs för att skydda Sveriges kulturarv. 2023-02-10. SVT Nyheter. <https://www.svt.se/kultur/sveriges-kulturarv-starkt-krisberedskap> (2023-12-14).

Omvärld och insikt – Museipanelen – 31 mars 2023. 2023 (Youtube-video). Riksantikvarieämbetet. <https://www.youtube.com/live/tiLBN9I8WB8?feature=shared> (2024-01-11).

Prop. 2016/17:116. *Kulturarvspolitik*.

Regeringskansliet. *Mål för folkbildningspolitiken*. <https://www.regeringen.se/regerings-politik/folkbildning/mal-for-folkbildning/> (2023-12-13).

Regeringskansliet. *Mål för högskola och forskning*. <https://www.regeringen.se/regerings-politik/hogskola-och-forskning/mal-for-hogskola-och-forskning/> (2023-12-13).

Regeringskansliet. *Mål för kultur*. <https://www.regeringen.se/regerings-politik/kultur/mal-for-kultur/> (2023-12-13).

Riksantikvarieämbetet. 2016. *Incidenter och behov inom museernas samlingsförvaltning: Sammanställning av enkätundersökning*. Internrapport, dnr 3.5.1-2025-2015.

Riksantikvarieämbetet. 2019. *Uppföljning av hur museilagen tillämpas: ett regeringsuppdrag*. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-5870> (2023-12-13).

Riksantikvarieämbetet. 2021a. *Genomlysning av förutsättningarna för de regionala museernas verksamhet*. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-6165> (2023-12-13).

Riksantikvarieämbetet. 2021b. *Samlingsforum 2021: samlingarna med nya ögon*. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-6335> (2023-12-13).

Riksantikvarieämbetet. 2022a. *Riksantikvarieämbetets FoU-utlysning 2023–2025*. <https://www.raa.se/app/uploads/2022/06/FoU-utlysning-2023-25-KLAR.pdf> (2023-12-13).

- Riksantikvarieämbetet. 2022b. Report on the implementation of the recommendation concerning the protection and promotion of museums and collections, their diversity and their role in society. 2022 survey of Unesco member states. Sveriges svar, dnr RAÄ-2022-2176.
- Riksantikvarieämbetet. 2022c. *Incidenter inom museernas samlingsförvaltning: sammanställning av enkätundersökning 2022*. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-7452> (2024-01-11).
- Riksantikvarieämbetet. 2023a. *Om K-samsök*. <https://www.raa.se/hitta-information/k-samsok/om-k-samsok/> (2023-12-13).
- Riksantikvarieämbetet. 2023b. *Samlingsforum 2022: samlingsförvaltningssystemet – museets hjärta*. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-7772> (2023-12-13).
- Riksantikvarieämbetet. 2023c. *Räkna med kulturarvet: hållbarhet och klimat*. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-8043> (2023-12-13).
- SFS 1977:547. *Förordning om statsbidrag till regionala museer*.
- SFS 2010:2012. *Förordning om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet*.
- SFS 2017:563. *Museilag*.
- Skr. 2020/21:133. *Nationell strategi för hållbar regional utveckling i hela landet 2021–2030*.
- Smits, Vivian. 2022. *Kulturarvparadoxen. Om uppdragsarkeologin och kulturarvets användning i samtiden*. Diss. Linnaeus University Dissertations No 455/2022. Institutionen för kulturvetenskaper. Kalmar, Linnéuniversitetet. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-115360> (2023-12-14).
- SOM-institutet. 2023. *Förtroende för museer*. SOM-rapport nr 2023:15. Göteborgs universitet. https://www.gu.se/sites/default/files/2023-06/15.%20F%C3%B6rtroende%20f%C3%B6r%20Sveriges%20museer%202022_v2.pdf (2024-01-11).
- SOU 1973:5 *Museerna*.
- SOU 1994:51. *Minne och bildning: Museernas uppdrag och organisation*.
- SOU 2015:89. *Ny museipolitik*.
- SOU 2023:58. *Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun*.

- Southwick, Caitlin. 2022. *Europeana 2022: The Future of Heritage* (Youtube-video). Europeana. <https://www.youtube.com/watch?v=yX-3rlQiKQk> (2023-12-14).
- SS-EN 16853:2017. *Bevarande av Kulturarv - Kulturvårdsprocess - Beslut, planering och implementering*. Stockholm, Svenska institutet för standarder (SIS).
- Statens kulturråd. 2021. *Kultursamverkansmodellen. Uppföljning av ekonomi, personal och aktiviteter 2020*.
https://www.kulturradet.se/publikationer/kultursamverkansmodellen_uppfoljning/ (2023-12-14).
- Statens kulturråd. 2022. *Kultursamverkansmodellen. Uppföljning av ekonomi, personal och aktiviteter 2021*.
<https://www.kulturradet.se/publikationer/kultursamverkansmodellen3/> (2023-12-14).
- Steketee, Gail. 2018. "Hoarding and Museum Collections. Conceptual Similarities and Differences" I: Elizabeth Wood, Rainey Tisdale & Trevor Jones (red.). *Active collections*. New York, Routledge.
- Svenska Icom. *ICOM:s Museidefinition*. <https://icomsweden.se/verksamhet/icomsmuseidefinition/> (2023-12-13).
- Sveriges Museer. 2021. *Museer under press 2021: Läget i landet enligt 91 museichefer*. https://sverigemuseer.se/wp-content/uploads/2021/02/Museer-under-press_layoutad_slutversion.pdf (2023-12-14).
- Sveriges Museer. 2022. *+59 Förtroende, javisst: Läget i landet enligt 73 museichefer. En rapport om museernas förtroendeskapande och politiskt engagemang*. <https://sverigemuseer.se/wp-content/uploads/2022/07/sverigemuseers-fortroende-rapport.pdf> (2023-12-14).
- Sveriges Museer. 2023a. *Museerna och kapitalet: Läget i landet enligt 101 museichefer*. <https://sverigemuseer.se/wp-content/uploads/2023/02/museerna-kapitalet-feb-2023.pdf> (2023-12-14).
- Sveriges Museer. 2023b. *Förtroendebalans +72: Och läget i landet enligt museicheferna. En rapport om museernas förtroende och politiskt engagemang*. <https://sverigemuseer.se/wp-content/uploads/2023/06/fortroendebalans-72-rapport-sveriges-museer-juni-2023.pdf> (2023-12-14).
- Unesco. *Culture and the 2030 agenda. Questions & answers*. Informationsblad. https://en.unesco.org/sites/default/files/info_sheet_2030_agenda.pdf (2023-12-15).

Unesco/Svenska Unescorådet. 2016. *Rekommendation om skydd för och främjande av museer och samlingar, deras mångfald samt roll i samhället. Antagen av Unescos generalkonferens den 17 november 2015.*

http://unesco.hemsida.eu/wp-content/uploads/2017/01/unesco_rekommendationf%C3%B6rmuseer.pdf
(2023-12-14).

Värmlands museum. *Hur påverkar coronakrisen dig?*

<https://varmlandsmuseum.se/insamling-av-berattelser/> (2023-12-14).

Västra Götalandsregionen/Kulturutveckling. 2022. *Aktiv samlingsförvaltning.*

<https://www.vgregion.se/f/kulturutveckling/museer/samlingar-och-forskning/aktiv-samlingsforvaltning/> (2023-12-14).

Wikipedia. 2022. *Museum.* <https://sv.wikipedia.org/wiki/Museum> (2023-12-14).

Regionala kulturplaner

Dalarnas regionala kultur- och bildningsplan 2023–2026.

Från ord till handling. Regional kulturplan för Västmanland 2023–2026.

Hallands kulturstrategi och kulturplan 2021–2024.

Kultur att växa i. Kulturplan Kalmar län 2023–2024.

Kultur i hela länet – hela livet. Regional kulturplan för Uppsala län 2023–2026.

Kulturplan för 2019–2022 hållbar utveckling genom kultur för alla i Jämtland Härjedalen. [enligt regionens webbplats är planen giltig även för 2023]

Kulturplan för Västernorrland 2023–2026.

Kulturplan för Östergötland 2020–2023.

Kulturplan Kronoberg 2022–2024.

Kulturplan Norrbotten 2023–2026.

Kulturplan Region Västerbotten 2020–2023.

Kulturplan Sörmland 2023–2026, del 1 och 2.

Kulturstrategi Västra Götaland och regional kulturplan 2020–2023.

Region Gotland Kulturplan 2021–2024.

Regional kulturplan 2023–2025 Jönköpings län.

Regional kulturplan för Blekinge 2022–2025.

Regional kulturplan för Gävleborg 2023–2026. Ett engagerat konst- och kulturliv för hållbar utveckling.

Regional kulturplan för Skåne 2021–2024.

Värmlands kulturplan 2022–2025.

Örebro läns kulturplan 2020–2023. Tillsammans skapar vi ett bättre liv – med kultur som kraft.

Regionala museers verksamhetsberättelser

Blekinge museum. Verksamhetsberättelse & Årsredovisning 2021.

Bohusläns museum Verksamhetsberättelse 2021.

Gotlands museum. Årsberättelse 2021.

Stiftelsen Jamtli. Verksamhetsberättelse 2021.

Jönköping läns museum. Verksamhetsberättelse 2021.

Kalmar läns museum. Verksamhetsberättelse med årsredovisning 2021.

Kulturen. Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. Verksamhetsberättelse 2021.

Norrbottens museum. Verksamhetsberättelse 2021.

Sörmlands museum. Verksamhetsberättelse 2021.

Upplandsmuseet. Upplandsmuseet 2021 verksamhetsberättelse med årsredovisning.

Värmlands museum. Verksamhetsberättelse 2021.

Västergötlands museum. Verksamhetsberättelse 2021.

Västernorrlands museum. Västernorrlands museum 2021 verksamhetsberättelse.

Västmanlands läns museum. Verksamhetsberättelse 2021.

Örebro läns museum. Årsberättelse för 2021.

Östergötlands museum. Verksamhetsberättelse 2021.

Regionala museers webbsidor

Blekinge museum. 2023. *Om museet*. <https://blekingemuseum.se/om-museet/om-museet-2/> (2023-12-14).

Bohusläns museum. *Om oss. Vårt uppdrag*. <https://www.bohuslansmuseum.se/om-oss-2/vart-uppdrag/> (2023-12-14).

Dalarnas museum. *Om museet*. <https://dalarnasmuseum.se/om-museet/> (2023-12-14).

Gotlands museum. 2023. *Insamling*. <https://www.gotlandsmuseum.se/besok-oss/magasin-visborg/insamling/> (2023-12-14).

Jamtli. *Om jamtli*. <https://www.jamtli.com/om-oss/> (2023-12-14).

Jönköping läns museum. *Om museet*. <https://jonkopingslansmuseum.se/om-museet/> (2023-12-14).

Kalmar läns museum. *Om oss*. <https://kalmarlansmuseum.se/om-oss/> (2023-12-14).

Kulturen i Lund. *Verksamhet och styrdokument*. <https://www.kulturen.com/om-kulturen/verksamhet-och-styrdokument/> (2023-12-14).

Kulturparken Småland. *Om Kulturparken Småland AB*. <https://kulturparkensmaland.se/om-oss/> (2023-12-14).

Länsmuseet Gävleborg. *Om oss*. <https://lansmuseetgavleborg.se/om-oss/> (2023-12-14).

Norrbottnens museum. 2020. *Om museet*. <https://norrbottnensmuseum.se/om-museet.aspx> (2023-12-14) samt *Bildarkiv*, <https://norrbottnensmuseum.se/bildarkiv-foeremaalssamlingar/bildarkiv.aspx> (2024-01-11).

Regionmuseet Skåne. *Om oss*. <https://regionmuseet.se/om-oss/> (2023-12-14).

Stiftelsen Hallands läns museer. *Välkommen!*. <https://hallandslansmuseer.se/> (2023-12-14).

Stockholms läns museum. *Om Stockholms läns museum*. <https://stockholmslansmuseum.se/om-oss/om-stockholms-lans-museum/> (2023-12-14).

- Sörmlands museum. *Vision, organisation och verksamhet*.
<https://www.sormlandsmuseum.se/om-oss/organisation-och-verksamhet/> (2023-12-14).
- Upplandsmuseet. *Om oss*. <https://www.upplandsmuseet.se/om-oss/#> (2023-12-14) samt *Våra profilområden*, <https://www.upplandsmuseet.se/om-oss/vara-profilomraden/> (2024-01-11).
- Värmlands museum. 2020. *Samtidsdokumentation*.
<https://varmlandsmuseum.se/mer-pa-museet/samtidsdokumentation/> (2023-12-14).
- Västerbottens museum. 2023. *Vårt uppdrag*. <https://vbm.se/om-oss/#vrt-uppdrag> (2023-12-14) samt *Nyheter* (Nyhet 2023-01-01: Insamlingspaus till några av museets samlingar 2023), <https://vbm.se/nyheter/> (2024-01-11).
- Västergötlands museum. *Om oss*. <https://vastergotlandsmuseum.se/om-oss/> (2023-12-14) samt *Insamling*,
<https://vastergotlandsmuseum.se/samlingar/foremalssamlingar/insamling/> (2024-01-11).
- Västernorrlands museum. *Om museet*. <https://vnmuseum.se/om-museet/> (2023-12-14).
- Västmanlands läns museum. 2022. *Om Västmanlands läns museum*.
<https://vastmanlandslansmuseum.se/om-museet/om-vastmanlands-lans-museum/> (2023-12-14).
- Örebro läns museum. *Om museet*. <https://www.olm.se/om-museet> (2023-12-14).
- Östergötlands museum. *I kulturens tjänst*. <https://ostergotlandsmuseum.se/om-museet/> (2023-12-14).

Att samla och dokumentera

